

Katonai Jogi és Hadijogi Szemle

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság Tudományos Folyóirata

---

Szerkesztői előszó

Sallai János

A Nagy Háború rendszete

Buzás Gábor

Rendszert – katonai rendszert

Fórizs Sándor

Katonai ügyészségi és bírósági eljárások a határőrség tagjaival szemben 1956-1957-ben

Petruska Ferenc

Az ismeretlen Varsói Szerződés

---

6. évfolyam (2018) 2. szám

6. évfolyam (2018.) 2. szám

Főszerkesztő

Dr. habil. Hautzinger Zoltán PhD

Társzerkesztők

Dr. Csiha Gábor alezredes

Dr. Farkas Ádám PhD főhadnagy

Dr. Kelemen Roland

Felelős kiadó

Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság

1055 Budapest, Markó u. 27.

A kiadó képviselője

Dr. Kádár Pál PhD

Megjelenik

Elektronikusan 6 havonta
és évközi különszámokkal

Közzététel helye

www.hadjog.hu

ISSN

2064-4558

A borítót tervezte:

Dr. Czebe András (czprod.co@gmail.com)

A tanulmányokban foglaltak kizárólag a szerzők szakmai álláspontját tükrözik és azok nem azonosíthatók sem a szerkesztők, sem a kiadók állásfoglalásaként.

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

Tartalom

Szerkesztői előszó	3
TANULMÁNYOK	5
Sallai János	7
A Nagy Háború rendészete	7
Buzás Gábor	25
Rendészet – katonai rendészet	25
MŰHELY	51
Fórizs Sándor	53
Katonai ügyészégi és bírósági eljárások a határórség tagjaival szemben 1956 – 1957-ben	53
FÓRUM	87
Petruska Ferenc	89
Az ismeretlen Varsói Szerződés: a prágai tavasz eltiprásának joglászata	89
Szerzőink	109

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasó!

A Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2018. évi 2. száma egy újabb gyümölcsöző együttműködés eredménye, hiszen a lapszám tanulmányainak döntő többségét a Nemzeti Közszerkesztési Egyetem Rendészettudományi Karának oktatói bocsátották szerkesztőségünk rendelkezésére. Ez is megfelelően bizonyítja, hogy szoros kapcsolódások vannak a honvédelem, a katonai védelem, valamint a rendészet között, amelyek tekintetében mind a jól ismert katonai büntetőjogi, mind pedig az egyes ágazatok alapfeladatai szerinti kötődés tekintetében látható, hogy azok a 20. századdal megerősödő komplex biztonság előtt is létező kapcsolódások voltak.

Meglátásunk szerint úgy a történeti, mint a kortárs kérdések vizsgálata kapcsán fontos, hogy együttműködésben és egymásra reflektálva végezzék munkájukat az ország és a nemzet biztonságát szavatoló, védelmét ellátó hivatásrendek kutatói. Bízunk abban, hogy az ilyesfajta együttműködések a jövőben tovább élénkülnek a tudomány terén, s ezzel kívánunk a Tisztelt Olvasóknak hasznos időtöltést a jelen lapszámhoz.

a szerkesztők

Budapest, 2019. június 15.

TANULMÁNYOK

Sallai János

A Nagy Háború rendészete

A biztonságot a háborút megelőző időszakban, háborúban különösen, de a bipoláris világrendszerben is döntően katonai biztonságként értelmezték. A háború során az államra és a polgáraitra leselkedő veszélyek megsokszorozódnak. Ebből következik, hogy a háborút megelőző időszakban, illetve alatta a rendészeti tevékenység jelentősen specializálódik, hiszen új és szokásos rendészeti területeken lényegesen több jogsértés fordulhat elő. Erre szolgáltatott példáért a Nagy Háború, amelyet később I. világháború néven ismert meg a világ.

Ratzel német geopolitikustól tudjuk, hogy „*az állam egy marék talaj, egy marék vér és a kettő együttélését biztosító és fenntartó szervezet,*”¹ melynek legfőbb feladata területére és lakosaira leselkedő fenyegetésektől megvédeni az állam területét és népét, illetve folyamatosan magasabb jólétet, és biztonságot szolgáltatni állampolgárai számára. A biztonság értelmezése korszakonként eltérő. Korábban a biztonságot a háborút megelőző időszakban, háborúban különösen, de a bipoláris világrendszerben is döntően katonai biztonságként értelmezték. Miközben a rendészettudományban 1917 óta létezik egy mai napjainkban is alkalmazható fogalom, amely szerint a biztonság nem más mint veszély, és háborítás mentes állapot.² Veszély alatt pedig azt az állapotot kell érteni, amikor káros következmények lehetősége áll fenn, vagy

---

¹ TÓTH József (szek.): *Általános társadalomföldrajz II.*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2014, 88. o.

² TÓTH József: *Rendészetfogalom a nemzeti szocialista államban.* Eger, Szent János Nyomda, 1938, 43. o.

feltételezhető.³ A háború során az államra és a polgárai leselkedő veszélyek megsokszorozódnak. Míg a frontokon ezek döntően az ellenség által kilőtt lövedékek, vagy elszórt bombák, lerakott aknák által vannak jelen a nap minden időszakában, addig a hátszágban döntően rendészeti veszélyek jelenthetnek kockázatot a polgárok és vagyonuk épségére.

A XX. század elején kialakult geopolitikai helyzet, illetve a „füstölgő” Balkán már előre vetítette a háború lehetőségét. Az 1903-ban elfogadott ki- és bevándorlásról, útlevélről és határrendőrségről szóló törvényekben is fellelhetők a háborúra való készülődés rendészeti vonatkozású jelei, például a határrendőrség feladatrendszerében már konkrétan megjelentek azok a feladatok, amelyek ezekkel kapcsolatosak. Jól érzékelhetővé váltak az államra leselkedő veszélyek, amelyek elsőként a határon, határátkelőhelyeken és a határsávokban nyilvánultak meg. Ezekre való preventív jellegű reagálások, már a határrendőrség feladatrendszerében is, a következő feladatok megfogalmazásában konkrétan tetten érhetőek:

- a határon átkelők figyelemmel kísérése, a határ mentén felmerülő, *államrendészeti szempontból fontosabb mozzanatokról és eseményekről való tájékozódás*, (kiemelés SJ) és az észlelteknél az illetékes hatósággal való közlése;
- a külföldiek bejelentésére és lakhatására vonatkozó szabályok végrehajtása; (háborús időszakban az idegenek, külföldiek, főleg ha ellenséges országból származók, különös figyelmet igényelnek, hisz kémkedhetnek, vagy fizikailag is részt vállalhatnak a

---

³ TÓTH József: i. m. (1938) 63. o.

hátszágban különböző szabotázs, vagy más akciókban)

- a kémkedés megakadályozása, a kémek esetleges letartóztatása;
- a szomszéd állam lakói részéről személyek és tárgyak ellen elkövethető erőszakos támadás meggátlása, különösen pedig katonai védművek, az ország határának megjelölésére szolgáló határjelek, jelzők, katonai vagy polgári hatóság által felállított földmérési jelek megrongálásának, megsemmisítésének vagy megváltoztatásának megakadályozása és feljelentése;
- kitiltott, rendőrileg kifogás alá eső és magukat igazolni nem tudó gyanús egyéneknek az állam területére történő belépésben való megakadályozása;
- fegyverek, lőszeres és hadiszerek ki- vagy bevitelének ellenőrzése, valamint tilalom esetén ilyenek és más tárgyak kivitelének és behozatalának megakadályozása;
- hadköteles egyének kiszökésének megakadályozása;

A fentiekén kívül a készülődés idején a határrendészeti szerveket is felkészítették a háborús időszakra, fegyverzetüket alkalmassá tették harci feladatok végrehajtására, és tartalékkészleteket alakítottak ki. Ezen kívül a személyi állományt is kiképezték harci cselekmények végrehajtására, továbbá kiépítették a híradó rendszereket. A háború lehetőségének érzékelését jelzi, hogy már 1909-ben elkészítettek egy titkos kéziratot⁴, amelyben a katonai

---

⁴ *Utasítás. A katonai határőrizet tárgyában. A m. kir. honvédség, népfölkelés, csendőrség, pénzügyőrség, és határrendőrség számára, (Hivatalos titkos használatra nyomtatott kézirat.)* Budapest, Magyar Királyi Állami Nyomda, 1911.

határőrizetre való áttérés teendőit fogalmazták meg a honvédség, a népfölkelés, a csendőrség, a pénzügyőrség és a határrendőrség számára, sőt mivel ekkor még az erdészeti hivataloknak is voltak teendői a határon, ezért ezek számára is előírtak kötelezettségeket. Az elkészült titkos utasítással már békében is ellátták a határmenti fegyveres szervezeteket. Az elkészült okmányban elsőként legfontosabb feladatként a kémkedés megakadályozását tartották, amelyet a határrendőrségről szóló törvény is rögzített, de az előírás szerint az ilyen eseményeket az illetékes hadtestekhez kellett háborúban jelenteni. Háborús veszély, vagy már a mozgósítás idején foganatosítandó rendszabályokat a végrehajtó alegységeknek szintén a hadtest felé kellett jelenteni. A határmenti csendőrőrsöket ebben az időszakban megerősítették népfelkelőkkel, tábori hadi eszközökkel, és a csendőrséget katonai feladatok végrehajtására is igénybe vehették. A határterületre betört kisebb ellenséges osztagokat meg kellett semmisíteniük, vagy ki kellett űzniük az ország területéről, míg a menetelő osztagokat erre alkalmas terepakadályoknál fel kellett tartóztatniuk. A katonai, hadi információk táviratilag való továbbítása és a vasútvonalakon a katonai szállítások elsőbbséget élveztek hadműveleti, valamint határterületeken. Az utasítás külön rögzítette a pénzügyőrség és határrendőrség háború időszakára vonatkozó speciális feladatait. Háborús viszonyokra való áttérés esetén mindkét szervezet tagjai a csendőrőrs, vagy a hadtest alárendeltségébe kerültek, katonai esküt tett minden tagja, és hadi ellátást kapott. A korábban polgári viszonyok között megszervezett és felállított határrendőrségre, katonai határőrizetre való áttérés esetén az alábbi különleges határozatok vonatkoznak:

- a) *„A katonai határőrizeti szolgálat létesítésének kezdetét a hadtestparancsnokságok táviratilag közlik az érdekelt határszéli rendőrkapitányságokkal.*
- b) *Ezen időponttól kezdve a határrendőrség az ellenség által veszélyeztetett országhatár mentén a reája háramló katonai határőrizeti ügyekben közvetlenül az illető országhatár (tengerpart védelmi) szakasz parancsnokának rendeltetik alá.*
- c) *Azon mérvén azonban, amint a katonai érdekek megengedik, a határrendőrség a háború folyama alatt az előbbi pontban megjelölt területen is a béke idejére előírt határrendőr-szolgálatot változatlanul teljesíti.*
- d) *A határrendőrség ezen §. b) pontjában megjelölt területen alkalmazott, a véderő (közös hadsereg, honvédség, népfelkelés) kötelékében álló tagjai mozgósítás esetén békealkalmazásukban maradnak.*
- e) *katonai szolgálati viszonyuk szempontjából ezen határrendőrségi közegek a m. kir. csendőrségi (m. kir. horvát-szlavon csendőrségi) és pénzügyőri közegekkel egyen állásúak és mindhárom testület a katonai határőrizet tekintetében a legszorosabb egyetértésben járjon el.*
- f) *A határrendőrség közegei katonai határőrizeti ténykedésüknél egymás közt, tekintet nélkül a katonai tényleges szolgálatban elért rendfokozati különbségekre békeszolgálati alárendeltségi viszonyokban maradnak.”⁵*

A fenti dokumentum jól jelzi a korabeli viszonyokat, és azt, hogy már 1909-ben számoltak egy háború kitérésével,

---

⁵ Utasítás. A katonai határőrizet tárgyában. A m. kir. honvédség, népfelkelés, csendőrség, pénzügyőrség, és határrendőrség számára., 68. o.

amelyre a végeken szolgáló különböző fegyveres szervezetek munkáját összehangolták. Az utasításban konkrétan leírták a várható szervezeti viszonyokat, feladatokat, és a határrendőrség esetében a más fegyveres szervekkel és az egymással való kapcsolattartást háborús viszonyok idején. Az utasítás nemcsak forrás a rendészet történetének feltárásához, hanem példa is lehet egy esetleges határmenti konfliktusok, háborúk időszakára vonatkozó elképzelések kidolgozásához.

A közlekedés-rendészeti területhez tartozóan is megjelentek szabályozók esetleges katonai csapatmozgások elősegítése tárgyában. Így többek között HM rendelet szerint a lőszerszállítás esetén, a közutakon a polgári gépkocsiknak félre kellett húzódnia, míg a teherautóknak meg kellett állni. Tilos volt a lőszerszállító katonai teherautók közelében dohányozni, pipázni.⁶

A nemzetközi politikai életben folytatódott a háború felé sodródás, amelyre való felkészülés következő állomása, hogy 1912-ben megszületett a háború esetén életbe lépő kivételes intézkedésekről szóló törvény, amelynek indoklása jól visszaadja a törvény iránti igényt, illetve a kialakult helyzetet: *„lényeges előfeltételét képezi a modern hadviselésnek, hogy a fegyveres erő hadműveletei és egész működése a polgári hatóságok, sőt az állam egész lakossága részéről hatékonyan támogattassanak s így e kivételes intézkedéseknek e tekintetben mindenekelőtt oda kell irányulniok, hogy ez a szükséges támogatás az államhatalom részéről teljes mértékben és minden állampolgárt kötelező módon biztosítható legyen. De nemcsak a katonai műveletek szempontjából szükséges, hogy háború esetére kivételes intézkedések léptetessenek hatályba. Kiváló fontossága van ennek a polgári lakosság, az egész*

---

⁶ RÉDEY Miklós, LAKY Imre (szerk.): *Rendőrségi lexicon*, Budapest Stephaneum Nyomda, 1903, 170. o.

ország, a közgazdasági élet, a jogbiztonság, a személy- és vagyonbiztonság szempontjából is, a melyeket minden háború a legkomolyabb veszélyekkel és károkkal fenyeget s ezeknek a kivételes intézkedéseknek e tekintetben éppen oda kell irányulniok, hogy a jogrendnek és a közbiztonsági állapotoknak fokozottan hatályos eszközökkel való megvédése segélyével a fentérintett veszélyeket és károkat lehetőleg enyhítsék. Hogy pedig ezek a kivételes intézkedések kellő sikerrel alkalmaztassanak, szükséges, hogy azok béke idején, normális viszonyok közt készítettessenek elő, mert csak így lehetséges, hogy szükség esetén kellő nyugalommal és minden nagyobb feltűnés nélkül vétessenek fogantatba.”⁷

A törvény indoklása egyértelműen utal a vagyon és a közbiztonsági helyzet megvédésére, és arra, hogy a háborús időszakra már békében fel kell készíteni mind a hadsereget, mind a polgári erőket és rendészeti szerveket. A kivételes időszakra a kormánynak alárendelt kormánybiztosokat nevezhetek ki, akiknek feladata, hogy gondoskodjanak a közrend és a közbiztonság fenntartásáról is. A háborús időszakra jellemző, hogy a csapatok mozgása, a bevonultak miatt munkaerőhiány, s majd a harccselekmények hatása miatt az egyes árucikkek hiánya, vagy azok árának egekbe menő felszökése alakulhat ki, amit a rendészeti hatóságoknak minden eszközzel meg kell akadályozni. Ugyanígy kiemelt terület a hírközlés: a posta, valamint a távíró és távbeszélő berendezéseknek a rendesnél szigorúbb ellenőrzés alá vételét a legfontosabb hadviselési érdekek közé sorolta a törvény. A közrend és a nyugalom fenntartása miatt a kormány szabad kezet kapott arra, hogy ahol szükségét látja, beavatkozhasson, hiszen például az egyesületek, társaságok, társulatok stb.

---

⁷ A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló 1912. évi LXIII. törvénycikk.

helytelen irányú működése, valamint a népgyűlések, felvonulások, körmenetek tartása lehetőséget biztosít arra, hogy a tömegben negatív közhangulat alakuljon ki, ezért ahol ez a veszély fennáll erre vonatkozóan, ott a kormány a rendészeti szervek közreműködésével megtehesse az óvintézkedéseket. Külön foglalkozott a törvény a sajtórendészettel, az államellenes izgatással és azok következményeivel. A közrend és közbiztonság fenntartása érdekében a büntetőbíráskodás területén rendkívüli intézkedések bevezetését tette lehetővé. Az 1912-ben történő elfogadása szinte az utolsó pillanatra tehető, hisz az 1914-ben kitört „nagy” háború később világháborúvá terebélyesedett.

1914-ben, az első világháború kezdetén a kialakult helyzet a rendészeti szerveket eddig nem látott nehézségek elé állította. A mozgósítás elrendelése, a rendészetben dolgozók létszámcsökkenése, a feladatok ugrásszerű megnövekedése, a folyamatos készenlét, a háborús menetek biztosítása mind-mind a rendőrség, csendőrség, határrendőrség teendőinek megszorodását eredményezte. Új rendészeti feladatként jelentkezett a hidak, középületek, alagutak, ipari berendezések őrzése, tüntető menetek kísérése, piacok, élelmiszert árusító helyek erélyesebb ellenőrzése, továbbá a katonai szolgálattal összefüggő szabályok⁸ megsértésének felkutatása. A háború kezdetétől a fegyveres erők kötelékébe tartozók részére beszüntették az útlevélkiadást. Napi küzdelmeket folytattak az állam biztonságát fenyegető, a katonai érdekeket veszélyeztető tényezők felszámolása érdekében. Nagy terhet rótt a rendészeti szervekre a nagymérvű menekültáradat, s a menekültek

---

⁸ Pl.: egyenruha tiltott viselése, katonai elbocsátó levél hamisítása, katonai személyek kémkedése, katonaság rágalmazása...stb Lásd bővebben: RÉDEY Miklós, LAKY Imre (szerk.): *Rendőri lexikon. Közrendészeti és büntetőjogi tudnivalók betűrendes kézikönyve*, Budapest, Pátria, 1909.

ellenőrzése. A gazdasági élet, a közrend és nyugalom biztosítása érdekében a háború alatt az 1912. évi XXXIII. törvénycikk alapján bizonyos bűncselekményeket a honvéd büntetőbíraskodás⁹ alá helyeztek. Talán furcsának tűnhet, de ebben az időszakban a bűncselekmények száma csökkent, aminek valószínű oka lehetett, hogy a „nehézfűkat” is behívták frontszolgálatra.

A belügyminiszter a légi közlekedésre vonatkozóan rendeletben ideiglenes rendőri intézkedést adott parancsba, a déli határok mentén repülési tilalmi zónát létesített. Már a háború kirobbanása előtti napoktól korlátozták a határátlépést, és csak a katonai parancsnokság engedélyével lehetett Orsovától Zimonyig a határt átlépni. Ugyanekkortól csak hatósági engedéllyel lehetett postagalambokat tartani és forgalmazni. Élő galambot vasúton, gőzhajón, postán csak a katonaság szállíthatott.

A háborús idősakra, hadiszállításokra jellemző bűncselekmények megszorodtak: például (ál)katonaszabadítók, csaló hadiszállítók, apró szélhámosok, posztócsalók, papíros csizmaszállítók léptek fel, kórházi vagy katonai fuvarlevelekkel, jótékonyági cselekedetekkel való visszaélések támadtak, nem volt ritka az árdrágítás jelensége, hadisegéyek jogosulatlan felvétele stb.

A háború időszakára az útlevelkiadás illetékességét a belügyminiszter magához vette, és változott a vízumkötelezett országok listája is. Ezen kívül számtalan igazolvány, igazolás kiadására, valamint a háború elhúzódása miatt jegyrendszer bevezetésére került sor, mellyel egyben az okmányok hamisításának jelensége is elharapózott. Az első időszakban kialakult helyzet, valamint sajátos földrajzi fekvése, továbbá a

---

⁹ HAUTZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*, AndAnn, Pécs, 2010.

kivándorlásban játszott kiemelkedő szerepe miatt 1916-ban Fiumében¹⁰ újjászervezték a rendőrséget, amelyet közvetlenül a központi hatalomnak rendelték alá, és fő feladata az állami érdekek védelme lett.

Az 1914-ben kitörő első világháború időszakában különösen az alábbi BM rendeletek szabályozták a külföldiekkel kapcsolatos eljárásokat, valamint más egyéb rendészeti veszélyhelyzetek kezelését:

- 8.626 BM eln. sz. A monarchiával hadi állapotban jutott államok internálva nem levő alattvalóinak összeírásáról;
- 5.0066 BM res. sz. Az internált egyének érintkezésének és postai küldeményeinek ellenőrzéséről;
- 5.957 BM eln. sz. Lengyel és ukrainai légiók egyenruháját viselő egyének ellenőrzéséről;
- 32.150 BM sz. A fogolytáborokból és az internáltak telepírói távozó fertőzésre gyanús katonai és polgári egyének megfigyeléséről;
- 17.347 BM eln. sz. Olasz állampolgárokkal szemben követendő eljárásról (Majd internálásáról, egy részének hazabocsátásáról);
- 24.477 BM eln. sz. A hazánkban élő francia és angol alattvalók hazatérésének feltétlenül megszabott korhatár újabb megállapításáról;
- 29.491 BM sz. Az idegenek és a náluk lévő tárgyak fokozott ellenőrzése tárgyában kiadott ME rendelet végrehajtásáról;

---

¹⁰ A fiumei m. kir. állami rendőrségről szóló 1916. évi XXXVII. törvénycikk indokolása.

- 12.156 BM eln. sz. Portugál állampolgárokkal szemben követendő eljárásról;
- 26.654 BM eln. sz. Román állampolgárokkal szemben követendő eljárásról;
- 1.544 B M eln. sz. Az ország területén tartózkodó romániai állampolgárok bizonyos csoportjainak összeírásáról;
- 8.535 BM eln. sz. A lengyel királysági állampolgárokkal szemben a rendőri intézkedések megszüntetéséről;
- 14.476 BM eln. sz. Északamerikai Egyesült-Államokbeli állampolgárokkal szemben követendő eljárásról;
- 100.301 BM eln. sz. Külföldi állampolgárokkal szemben követendő eljárásról;
- 30.022 BM eln. sz. Kínai állampolgárokkal szemben követendő eljárásról;
- 1.551 BM eln. sz. Az orosz állampolgárok egy részének hazabocsátásáról;
- 2.608 BM eln. sz. Az ország területén tartózkodó beteg francia állampolgárok összeírásáról;
- 4.189 BM res. sz. A Magyarországon letelepedni szándékozó hadifoglyokra vonatkozó kérdőívek;
- 8.888 BM eln. sz. A román állampolgárokkal szemben foganatosított kivételes rendőri intézkedések megszüntetéséről;
- 14.139/1915. M eln. sz. Magyarországon internált szerb és Szerbiában internált magyar állampolgárok egy részének hazabocsátásáról;
- 460.17.346/1915. BM eln. sz. Olasz állampolgárokkal szemben követendő eljárásról;

- 461.17.631/1915. BM eln. sz. Olasz állampolgárok internálásáról;
- 462.27.186/1915. BM sz. A Romániába szülő útlevelek konzuli láttamozásáról és a láttamozásért fizetendő konzuli illetékről;
- 469.1.809/1915. ME sz. Az ellenséges államokból érkező időszakos lapok behozatalának és terjesztésének eltiltásáról és az onnan érkező más sajtótermékek ellenőrzéséről és lefoglalásáról;
- 470.1.236/1915. BM rés. sz. A „*Národny Hlásnik*“ c. lap megjelenésének és terjesztésének eltiltásáról;
- 584.29.166/1915. BM sz. Utazó katonák részére szeszes italok kiszolgáltatásának eltiltásáról;
- 585.32.150/1915. BM sz. A fogolytáborokból és az internáltak telepeiről távozó fertőzésre gyanús katonai és polgári egyének megfigyeléséről;
- 586.21.371/1915. BM sz. A visszatérő láz (febris recurrens) elleni védekezésről;
- 587.203.700/1914. BM sz. A kiütéses tífusz ellen való védekezésről;
- 588.22.150/1915. BM sz. A hasi tífusz elleni védekezésről;
- 589.21.291/1915. BM sz. A hasi tífusz elleni védő oltóanyag forgalomba hozataláról;
- 590.39.269/1915. BM sz. A kolera elleni védekezésről;
- 591.37.880/1915. BM sz. Az emberen élősködő rovarok (tetvek) irtásáról;
- 027/1918. BM eln. sz. A lengyel királyságnak csapataink által megszállott területéről származó egyéneknek „Igazolójegyekkel” való ellátásáról;

- 1.127/1918. BM sz. Használhatatlan tűzifecskendők fémanyagának hadicélokra beszolgáltatásáról;
- 362/1918. BM eln. sz. A személyszállító géperejű jároművek üzemének korlátozása tárgyában kiadott 4.885/1917. ME számú rendelet végrehajtásáról;
- 144.516/1917. BM sz. A. kórházak platinakészleteinek beszolgáltatásáról;
- 33.200/1918. BM sz. A. helyettes községi, kör- és segédjegyzők háborús segélyéről;
- 144.100/1917. BM sz. A községi és körorvosok újabb háborús segélyéről;
- 44.300/1918. BM sz. A vármegyei nyugdíjasoknak, valamint a vármegyei alkalmazottak özvegyeinek és szülőtlen árváinak újabb háborús segélyben való részesítéséről;
- 44.100/1918. BM sz. A nyugalomba helyezett városi közigazgatási alkalmazottaknak, valamint özvegyeiknek és szülőtlen árváiknak háborús segélyben részesítéséről.

A fenti rendeletekben jól érzékelhető, hogy háborúk idején az egyik legnagyobb veszélyt az állam és lakóinak biztonságára az ellenséges külföldi állampolgárok jelentették, akikkel szemben preventív jelleggel hozott rendeletekkel intézkedtek. Ugyanilyen jelentőséggel bírt a (kolera, tífusz, tetvek) járvány megjelenése, amelyeknek az elterjedésének a megakadályozására orvos rendészeti szempont figyelembevételére alapján szintén a BM kötelezettsége volt. A háborús helyzet sajátossága, hogy az élelmiszerkészletek elapadásával egyre növekednek az áruk árai, és a velük való visszaélés, valamint a hadianyag hiány is. Szinte minden háború előhossa az árvák ellátásának problémáját, illetve az

állami alkalmazottak és nyugdíjellátásban részesülők segélyezését. Ezekre is találhatunk példákat a korszak BM rendeleteiben.

A háború időszakában nehezítette és bonyolította a helyzetet, hogy a kivételes állapotról szóló tc. az útlevél kiadást a BM jogkörébe utalta, ugyanakkor az útlevél felvételét, elintézését és kiosztását a főkapitányságok végezték. A helyzet kezelésére a meglévő tapasztalatok birtokában kiadták a útlevélügyek és polgári személyforgalomra vonatkozó gyűjteményt, amely részletesen tartalmazta a BM rendeletekből adódó teendőket a magyar állampolgároknak és a különböző állam, állampolgárainak útlevél, vízum kötelezettségi kapcsán. Ezen kívül rengeteg munkát jelentett a különleges utazási és egyéb engedélyek kiadása, idegenek, kémgyanús egyének megfigyelése (pl. foglyok, katonák hadművelleti területen való látogatásának engedélyezése). A probléma fontosságát mutatta, hogy a külföldiek internálásával több kormányülésen¹¹ is foglalkoztak. A háború eseményeivel párhuzamosan változó, de nagy számban jelentkező menekültek, internáltak ellátása komoly nehézségek elé állította a magyar kormányt. Egy-egy hadművellet sikere érdekében a csapatok például Galíciában területeket, falvakat ürítettek ki, amelyek lakossága a határon átjött, és vagyoni helyzetének megfelelően tudott gondoskodni magáról.

A nagy háború szülte igény, hogy a frontokon, és a hátszágokban is egyaránt jelentős számban elhelyezett katonaság körleteiben fenntartsák a rendet, amely célból létrehozták a tábori csendőrséget. A tábori csendőrség feladata volt, hogy *„a hadra kelt seregben és a hadtápkörletben a*

---

¹¹ 1914. szept. 29. ülésen. In. Iványi Emma (szerk.): *Magyar minisztertanácsi jegyzőkönyvek az első világháború korából 1914-1918*, Budapest, Akadémia Kiadó, 1960, 92. o.

tábori rendészeti szolgálat ellátása, a vezérkari tiszteknek menetre, elszállásolásra, hírszerzésre vonatkozó ügyködéseinél, szemrevételezésnél való segédkezés, a karhatalmi segédkezés, valamint a futár-, küldönc-, fontosabb kísérő-, illetve különleges biztonsági szolgálat. E feladatok ellátása érdekében a tábori csendőröket a katonai őr jogával ruházták fel, miszerint jogukban állt a figyelmeztetés, a megintés, a rendreutasítás, a feljelentéssel vagy elfogással való fenyegetés, az elővezetés, az elfogás, a bilincs alkalmazása és a fegyverhasználat.”¹² A tábori csendőrséget az első világháború végén megszüntették.

A katona háborúban és békében egyaránt egy megkülönböztett jogviszonyban élő állampolgár, aki ellen például kihágási eljárás sem indítható, hanem csak a katonai bíróság¹³ járhat el ellene.

A nagy háborút megelőző időszakban jelentős zavargások¹⁴, megmozdulások, háború ellen, és mellett szóló tüntetések voltak, ahol a rendőrség karhatalmi feladatok végrehajtása során a hadsereg szolgálati utasításában lefektetettek szerint volt igénybe vehető, és erre többször sor is került.

---

¹² MH Katonai Rendészeti Központ
(https://honvedelem.hu/szervezet/mh_krk letöltve 2019. február 13.)

¹³ 59.461 sz. Honvédelmi Miniszter rendelete. 10. §. 1904. évf. 15. sz.

¹⁴ „Ha rendet és a közbékét komolyan veszélyeztető nagyobbmérvű csoportosulás vagy lázadás esetében a katonaság igénybe vétetik, ennek közbelépése előtt a rendőrség egyik tisztje a zavargókat dobszó, vagy harsona általi figyelmeztetés után a „törvény nevében” békés szétoszlásra hangosan és azon hozzáadással szólítja fel. hogy engedetlenség esetében a fegyveres erő rögtöni alkalmazása fog következni. A felhívás, amennyiben a körülmények engedik, még kétszer és utoljára ismételtetik. E figyelmeztetés sikertelensége esetén a rendőrtiszt a vezénylő katonatisztet felhívja, hogy a törvénynek erővel szerezzen fogamatot. A vezénylő tiszt, amint a rendet helyreállította, az intézkedést ismét a rendőrségnek adja át.” – Katonaság és rendőrség közös működése zavargásoknál, In. Rédey, Laky: i. m. (1909).

Érdekességek között említtem meg, hogy külön BM rendelet foglalkozott a cigány zenekarok ruházatával, amely rendeletben megtiltották, hogy a cigányzenekarok katonai egyenruhákhoz hasonló ruházatot hordjanak.¹⁵ de ugyanígy tilos volt mulatókban, dalcsarnokokban szereplő személyeknek a hadsereg tiszti szolgálati egyenruhával megegyező ruhákban előadni, szerepelni.¹⁶

Összességében magállapítható, hogy a háborús időszak egy sor új veszélyt, veszélyhelyzetet állít elő, amelynek kezelésére a rendészet területén új, speciális intézkedések, rendeletek kiadásával kellett reagálni. A magyar rendészeti szakirodalomban csak részben, Concha Győző munkáiban találhatunk rendkívüli állapot kezelésével kapcsolatosan elképzeléseket, amelyeket a magyar politikai vezetés a törvénykezés szintjén külön nem jelenített meg. Ugyanakkor a kivételes hatalomról és a határrendőrségről szóló törvényekben a rendészeti veszélyekre való reagálás, veszélyelhárítás is szerepel. Az első világháborús tapasztalatok alapján, a háborús időszakban a következő területeken következhetnek be korlátozások, szigorítások: népmozgalmak korlátozása, forgalom korlátozása a hadműveleti területeken, idegenek ellenőrzése, légi közlekedés korlátozása, rendőri felügyelet alá helyezés, egyesületi jog korlátozása, gyülekezési jog korlátozása, fegyvertartás korlátozása, robbanó anyagok postai szállításának tilalma, térképek, útikönyvek képes levelezőlapok terjesztésnek korlátozása, postagalambtartás, alkalmazás korlátozása, talált katonai tárgyak beszolgáltatása, fény és egyéb jelzések tilalma, riasztó és álhírek terjesztésnek tilalma, jótékony célra forgalomba hozott jelvények védelme, hadbavonultak családjainak segélyezése (jogtalan

---

¹⁵ 89.879. sz. BM rendelet 1905.

¹⁶ 56.499. sz. BM rendelet 1897.

igénybevétel), rokkantak segélyezésével való visszaélés, életszükségleti cikkek, árdrágító visszaélések, hadi anyaggal való visszaélés.¹⁷ De ebben az időszakban sokszor előfordult az elbocsátó, vagy mai értelmbe vett leszerelő papír hamisítása, amelyet egyéni nyereszkes céljából használhattak fel, és amely elkövetése kihágás körébe tartozott. A korszak sajátossága, hogy külön megtiltották a katonai felszerelésekkel történő házalást.

---

¹⁷ VALLÓ István, KRISZTINKOVICH Antal (szerk.): *Hadiállapottal kapcsolatos kihágások kézikönyve*, Győr, Győri Hírlap Nyomdája, 1916.

Buzás Gábor

Rendészet – katonai rendészet

---

1. Bevezető gondolatok

„A rendőrség alapvető feladata a bűncselekmények megakadályozása, felderítése, a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme. A rendőrség részt vesz a jogellenes bevándorlás megakadályozásában.”¹

„Magyarország fegyveres ereje a Magyar Honvédség. A Magyar Honvédség alapvető feladata Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme, nemzetközi szerződésből eredő közös védelmi és békefenntartó feladatok ellátása, valamint a nemzetközi jog szabályaival összhangban humanitárius tevékenység végzése. A Magyar Honvédség közreműködik a katasztrófák megelőzésében, következményeik elhárításában és felszámolásában.”²

A két Alaptörvényhely egyértelműen meghatározza a honvédelem és a rendészet közötti tartalmi különbségeket. Hasonló, markáns különbség mutatkozik a rendészet és a katonai rendészet rendeltetése és funkciói között. A honvédség, illetve a rendészet történelmi rendeltetése, valamint a két szakmai tevékenység közötti alapvető különbség – véleményem szerint – mindenki számára világos.

„Létezik két hivatás – a katonáé és a rendőré – amiknek egyaránt a veszélyelhárítás a társadalmi rendeltetése. Mindkét szakma gyakorlójának megvan az a speciális tudása, amivel

---

¹ Magyarország Alaptörvénye (továbbiakban Alaptörvény) 46. cikk.

² Alaptörvény 45. cikk.

képes felismerni a hatókörébe tartozó fenyegetéseket, és uralja a fizikai erőszak azon eszközeit, amelyekkel a veszély csökkenthető vagy teljesen megszüntethető. A katona és a rendőr munkája egyaránt a modernításban vált elfogadott szakmává... Az, hogy e kétféle veszélyelhárítás szakmai rangra emelkedett, együtt járt azzal, hogy a két szolgálati tevékenység eltávolodott egymástól.”³

A későbbiekre utalva fontos rögzíteni, hogy a honvédelem nem rendészet és a rendészet nem honvédelem. Igaz ez akkor is, hogyha egyes helyzetekben a két intézményrendszer tevékenysége összekapcsolódik. Amennyiben nem húzunk éles határt a honvédelem és rendészet között, könnyen súlyos hibát követhetünk el: „A korlátozást nem tűrő önkény kedvelt megoldása az, amikor a hadsereget rendőrségként, a rendőrséget hadseregként működteti.”⁴

Azonban – a következő oldalakon leírtak pontos megértéséhez – szükségesnek tartom néhány alapvető fogalom tisztázását.

Egyrészt, mi a rendészet? Másrészt miért emeltem ki a rendészeti szervek közül a rendőrséget? Harmadrészt, miért ragaszkodom a rendészet kifejezéshez, szemben a rendvédelemmel?

1.1. A rendészetről

„A rendészet a közigazgatásnak azon ágazata, amely közbiztonságot szolgáltat a társadalom számára.”⁵

Véleményem szerint a Szamel Lajos által kidolgozott rendészet fogalom kiállta az eddigi „támadásokat”.

---

³ FINSZTER Géza: *Rendészettan*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018, 25. o.

⁴ Uo.

⁵ FINSZTER: i. m. 107. o.

„...a rendészet úgy határozható meg, mint olyan állami tevékenység, amely a közrend megzavarásának megelőzésére, a közvetlenül zavaró magatartás megakadályozására és a megzavart rend helyreállítására irányul.”⁶

Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a rendészet a közigazgatás része, annak legősibb tevékenysége.

Fontos a fogalom megértése, hiszen a katonai rendészet hatásköre, működése, annak megértése, hogy nem nevezhető klasszikus értelemben rendészetnek, kizárólag e definícióhoz – mint origóhoz – viszonyítva értelmezhető.

Tihanyi Miklós szerint: „Az eddigiek alapján ez az állami szerepvállalás legalább négy funkciót jelent; a honvédelemre jellemző külső védelem, a mai kor rendészetére jellemző védelem és beavatkozás, az igazságszolgáltatás, végül pedig büntetés-végrehajtás, mely ma szintén a rendészet körébe tartozó állami feladat.”⁷

1.2. A rendőrség elsődlegességéről

Tehát a rendőrség elsődlegessége: egyszerű magyarázat lehetne mindössze a hivatkozás az Alaptörvényre. Természetesen a rendőrség elsődleges szerepe a rendészetben mind tudományos, mind gyakorlati érvekkel alátámasztható. A későbbiekben még részletesebben vizsgált hatásköri kérdések bevezetéseként, ha csak a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 1. § (2) bekezdése 19 pontban sorolja föl a feladatköre ellátásához szükséges hatásköröket.

---

⁶ SZAMEL Lajos: A modern rendészet-fogalom és következményei, In. *Rendészeti Tanulmányok*, 1992/1. szám, 7. o.

⁷ TIHANYI Miklós: Közrend, közbiztonság, rendészet a keresztény közgondolkodásban, In. *Államtudományi Műhelytanulmányok*, 2017/16. szám, 13. o.

Balla Zoltán szerint a rendészet egyik alapvető jellemzője az intézményrendszere. „Ezt a struktúrát a közbiztonsághoz kötődés ereje, minősége, az ehhez rendelt hatáskörök, illetve a legitim erőszak és titkos eszközök alkalmazhatósága szempontjából öt alrendszerre oszthatjuk. Így megkülönböztethetjük egymástól az elsődleges rendészeti szervet, a másodlagos rendészeti szervektől, ezeket az egyes rendészeti feladatokat ellátó vegyes szervektől, amelyeket a törvényhozói hatalom rendészeti szervétől, míg léteznek a közhatalmi jogosítvánnyal nem rendelkező rendészeti jellegű egyéb szervek.”⁸

Az idézett szerző a továbbiakban részletes elemzéssel mutat rá, hogy a rendőrség az elsődleges rendészeti szerv. Nem is értelmezhetjük másként, hiszen hatásköreinek, tevékenységi formáinak nagy száma egyértelművé teszi, és egyben indokolja azt, hogy az Alaptörvény önállóan említi. Valamint azt az elsőre merésznek tűnő kijelentést is indokolja, miszerint a rendőrség az elsődleges rendészeti szerv.

A jogalkotó a következők szerint határozza meg a rendvédelmi – rendészeti – szerveket:

„Rendvédelmi szerv

- a) a rendőrség,
- b) a büntetés-végrehajtási szervezet,
- c) a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, és
- d) a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok.”⁹

Álláspontom szerint tehát, a katonai rendészet meghatározása az elsődleges rendészeti szervhez – a rendőrséghez – viszonyítva a legegyszerűbb.

---

⁸ BALLA Zoltán: *Monográfia a rendészetről*, Budapest, Rejtjel Kiadó, 2016, 55. o.

⁹ A központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. törvény 1. § (5).

1.3. Miért nem rendvédelem?

A – szerintem – fölösleges kifejezés: a rendvédelem.

Röviden – korábban kifejtett álláspontomat ide citálva – arról, hogy a rendészet nem helyettesíthető más kifejezéssel.

„Az ismérvek közül a közigazgatás gyűjtőfogalmának egyik összetevőjét alkotó államigazgatás mibenléte nem igényel különös megvilágítást. Az államigazgatás eszközrendszeréből a rendőrség tevékenységében a hatósági jogalkalmazás és a közvetlen jogszabály végrehajtás a hangsúlyos elem. A bűnüldözés a büntető igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó bűnmegelőző, bűnfelderítő és nyomozóhatósági feladatok foglalata. A tevékenység jellege szerint jogalkalmazás, illetve jogszabály végrehajtás. A rendészeti szerv, mint ismerv a rendészeti típusú feladatellátásra utal. A rendészeti tevékenység jogérvényesítési módozat, így jogági sajátosságokkal nem rendelkezik. Fő jellegzetessége – szemben a jogalkalmazással – a jogszabályi előírások közvetlen kikényszerítéssel történő érvényesítésében nyilvánul meg. A rendfenntartó, rendvédelmi célzatú kényszerítő eszköz alkalmazásra való feljogosítás az a megkülönböztető vonás, amely egyfelől megkülönbözteti a rendőrséget és más típusú állami feladatot ellátó szervektől és meghatározza a rendőrség fegyveres, rendvédelmi jellegét. Az állami jelző fejezi ki, hogy a szóban forgó feladatok ellátásáról való gondoskodás az államot terhelő kötelezettség, illetőleg az kizárólag az állam szervei által láthatók el. A törvényjavaslat tehát az egységes állami rendőrség koncepciójára épül.”¹⁰

„Ha a tisztelt olvasó figyelmesen szemléli az aláhúzott részt, könnyen észlelhető, hogy a két kifejezés egymástól,

---

¹⁰ A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény indoklása, indoklás a 3. §-hoz.

tartalmi szempontból semmiben sem különbözik! Mit is olvashatunk? A rendészeti tevékenység fő jellemzője a közvetlen kikényszerítés. Egy mondattal később a rendvédelmi célzatú kikényszerítő eszköz alkalmazását indokolja a jogalkotó. Nem okozhat különös problémát annak felismerése, hogy ez a kettő ugyanaz. Jelesül: a közvetlen kikényszerítés és a kikényszerítő eszköz alkalmazásának lehetősége azonos.”¹¹

Álláspontom lényegét kiemelve, és bizakodva, hogy senkinek nem jut eszébe a katonai rendészetet átkeresztelni katonai rendvédelemre:

„Határozott álláspontunk, hogy a rendvédelem kifejezést ki kell irtani a rendészeti irodalomból és a jogalkotási munkából.”¹²

2. Rendészet – katonai rendészet

2.1. Általános szabályok

Ha azt a kérdést tesszük föl, hogy rendészet-e a katonai rendészet, rendészeti tevékenységet végez-e a Magyar Honvédség Katonai Rendészeti Központja – elsőre – több okból is nemmel kell válaszolnunk.

Egyrészt a fegyveres erő szerepére vonatkozó – a bevezetőben említett – meghatározás alapján. Másrészt, egy nem közigazgatási szerv nem végez közigazgatási – közhatalmi – tehát rendészeti tevékenységet.

---

¹¹ BUZÁS Gábor: Gondolatok a közrendről, közbiztonságról, rendészetről és rendőri intézkedésről In. Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.): *Tanulmányok a "Biztonsági kockázatok - rendészeti válaszok" című tudományos konferenciáról*, Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, 2014, 112. o.

¹² BALLA Zoltán: Közigazgatás és rendészet, In. Új magyar közigazgatás, 2013/12. szám 15-22 o.

Ezt a megállapítást azonban – a későbbiekben – árnyalni kell.

Eperjes Krisztián és Hautzinger Zoltán közös írásukban megkülönböztetnek külső és belső katonai rendészetet:

„Egy állam működésében, belső jogalkalmazásában, illetve nemzetközi jogi kötelezettségei teljesítésében számos alkalom nyílik arra, hogy katonai szerv állampolgárokat érintő korlátozásokat érvényesítsen, közrendet befolyásoló esetben kvázi rendészeti hatósági feladatokat lásson el. Ilyen, amikor a katonai szerv nemzetvédelmi érdekből helyszínt biztosít, forgalmat irányít, közúti vagy vasúti szállításokat felügyel, vagy lezár közterületet. Ezek a katonai rendészet külső funkciói, amelyek belföldön és külföldön egyaránt jelentkezhetnek. Ezutóbbi esetben az érintett katonai szerv nemzetközi szervezetek által kezdeményezett és végrehajtott béketámogató vagy válságkezelő műveletek során végez nem harci cselekményhez kötött tevékenységet. Jakus János szerint ilyen kötelezettség elsősorban diplomáciai, rendőri, közigazgatási vagy humanitárius feladatokhoz kapcsolódhatnak.¹³ Belföldön a külső katonai rendészetre alkotmányos keretek között általában rendkívüli esetben lehet szükség, amennyiben a belföldi rendvédelmi erők a kialakult helyzet kezelésére és lokalizálására már nem elégségesek.”¹⁴

---

¹³ JAKUS János: *A magyar fegyveres erők részvétele a béketámogató/válságkezelő műveletekben* (Forrás: http://www.kbh.gov.hu/publ/szakmai_tudkozl/cd_beketamogato_muveletek/cikkek/Jakus.doc (2019.03.26.)).

¹⁴ Eperjes Krisztián, Hautzinger Zoltán: A katonai rendészet, In: Hautzinger Zoltán, Gaál Gyula (szerk.): *Tanulmányok a „Rendészet és rendvédelem – kihívások a XXI. században” című tudományos konferenciáról*, Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, 2008, 157. o.

Az idézett szerzők definíciója alapján a külső katonai rendészet valósítja meg a klasszikus rendészeti tevékenységet, tehát az állampolgárok irányában, a szervezeten kívülre irányuló, a törvényes rend megőrzésére, illetve a megzavart törvényes rend helyreállítására irányuló tevékenységet. Azt is olvashatjuk, hogy erre csak rendkívüli helyzetekben kerülhet sor. Ez igazolja előbbi megállapításomat, hogy a normál viszonyok között a fegyveres erők nem végeznek rendészeti tevékenységet. Azonban – és valóban árnyaltabb a kép, mint első olvasásra tűnik – normál időszakban is adódnak olyan valódi rendészeti feladatok, amelyeket kizárólag a honvédség állománya, a honvédség eszközeivel tud ellátni.

Ahogy az imént idézett szerzőpáros is rögzíti: a katonai külső rendészeti feladatok közül békeidőben kiemelkednek a katonai szervek katasztrófavédelmi, illetve tűzszerészeti feladatai.

A katasztrófavédelmi tevékenység elemzésétől eltekintek, hiszen álláspontom szerint, ha a védekezésbe be kell vonni a honvédség erőit, az már nem tekinthető normál állapotnak. A tűzszerész tevékenység azonban – be kell látnunk – klasszikus rendészeti feladatnak minősíthető.

A MH 1. Honvéd Tűzszerész és Hadihajós Ezred feladata: „Az alakulat közszolgálati tevékenységet végez. Alaprendeltetése az alapító okiratban, illetve a tűzszerészeti mentesítési ellátásokról szóló 142/1999. (IX. 08.) kormányrendeletben meghatározottak szerint végzett tűzszerészeti mentesítés. Alaptevékenységi körében ellátja az országos tűzszerész készenléti szolgálatot, végzi a katonai eredetű lőszer, robbanótestek felkutatását, hatástalanítását, megsemmisítését, átvizsgálja a katonai lő- és gyakorlótereket, megsemmisíti a fel nem robbant robbanószerkezeteket. Ellenőrzi, szükség szerint akna mentesíti a hajózható vízi

utakat, biztosítja a folyami műtárgyak úszóaknák elleni védelmét. Az ország területén, valamint külföldi műveletek során végzi az improvizált robbanószerkezetek felderítését, hatástalanítását és megsemmisítését.”¹⁵

Nyilvánvaló, hogy ez a tevékenység minden elemében megfelel a Szamel Lajostól idézett rendészet fogalmi elemeinek.

Hasonlóan beleilleszhető a rendészeti tevékenységek körébe a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet kezelése, egyes létesítmények őrzése, védelme, amelyet a honvédség fegyverhasználati joggal lát el. Itt kell megemlíteni egy sajátos intézkedési helyzetet is, jelesül amikor Magyarország légterének oltalmazásáról van szó.

„A Magyarország légterének oltalmazásában részt vevő szövetségi és magyar légvédelmi készenléti erők feladatköre a légteret megsértő, vagy jogosulatlanul igénybe vevő, az azonosítatlan, ismeretlen szándékkal repülést végző vagy ott ellenséges tevékenységet folytató, repülési szabályt sértő, továbbá a bajbajutott légi járművekre terjed ki.”¹⁶

Az eddig vizsgált rendelkezések alapján megállapítható, hogy a Magyar Honvédség – bár az ország fegyveres ereje – elláthat valódi rendészeti feladatokat is. Elfogadva Eperjes Krisztián és Hautzinger Zoltán definícióját: az említett tevékenységi formák megjelenítik a külső katonai rendészetet, amely csak annyiban katonai, hogy katonát végzik, egyébként minden elemében rendészet.

---

¹⁵ MH 1. Honvéd Tűzszerész és Hadihajós Ezred (www.honvedelem.hu/szervezet/mh1hthe letöltve: 2019. 06. 10.).

¹⁶ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény (továbbiakban: Honvédelmi törvény), 62.§ (1).

Ki kell emelnem a katona közreműködését tömeges bevándorlás okozta válsághelyzetben¹⁷, amely kimondottan rendészeti feladat, viszont nem jelent önálló rendészeti fellépést.¹⁸

Azonban a katonai rendészeti szervezet tevékenységét eddig nem érintettük. Eperjes Krisztián és Hautzinger Zoltán definíciója szerint létezik a belső katonai rendészet.

„A katonai rendészet másik megvalósulási formája az, amikor a szükséges hatósági intézkedéseket a katonai szerv saját belső struktúráján belül foganatosítja. Ezt a magunk részéről belső katonai rendészetnek tekintjük. Célja a katonai állomány ellenőrzése, a katonák által elkövetett jogsértő, fegyelmi vagy büntetőeljárás alapjául szolgáló cselekmények felderítése, vizsgálata, az illetékes nyomozó hatóság vagy büntető igazságszolgáltatási szerv segítése, a büntetőeljárás sikerének elősegítése, illetve a katonai büntetés-végrehajtási feladatok ellátása.”¹⁹

Az idézett szövegrész alapján, illetve a rendészet fogalmi elemei szerint is elmondható, hogy a katonai szervezeten belül végzett rendfenntartás tevékenység nem tekinthető rendészeti tevékenységnek. Így a katonai rendész eljárása, intézkedése sem tekinthető rendészeti tevékenységnek.

Természetesen a kép ebben az esetben is árnyaltabb. A katonai rendész tevékenysége nem választható el élesen a külső

---

¹⁷ Honvédelmi törvény 54/D §.

¹⁸ Lásd erről bővebben: MERKL Zoltán: A tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet. A honvédelmi törvény módosításai és egyéb jogszabályi változások a fegyverhasználatban In. Belügyi Szemle 2016/6. szám, 108-119. o.; MÓRÉ Sándor, SZILVÁSY György Péter: The Official Forum System of the Asylum Administration In. RIXER Ádám (szerk.): *Migrants and Refugees in Hungary. A Legal Perspective*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, 2016, 71-76. o.

¹⁹ EPERJES, HAUTZINGER: i. m. 158. o.

világtól. Így elkerülhetetlen, hogy a katonai rendész szolgálatot ellátó katona állampolgárral – tehát a tágabb értelemben vett katonai szervezeten kívüli személlyel – kerüljön intézkedési helyzetbe.

„A katonai rendész feladata ellátása során igazoltathatja azt a honvédelmi szervezetek által használt objektum területén vagy annak közvetlen környezetében tartózkodó – a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény hatálya alá nem tartozó – személyt, akinek a személyazonosságát a Honvédség rendeltetésszerű tevékenységének rendészeti biztosítása érdekében, az ott tartózkodása jogszerűségének tisztázása céljából kell megállapítani. A katonai rendész – ha lehetséges – az igazoltatás során együttműködik a rendőrséggel.”²⁰

Tehát a katonai rendész igazoltathat. Azonban látnunk kell, hogy ez a jogosítvány korlátozott. Hiszen ellentétben a rendőrrel, valamennyi intézkedése a katonai tevékenységhez, katonai – honvédelmi okból fontos objektumhoz kötődik. Az államhatár őrzése során – tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet – a Rendőrségről szóló törvény alapján, a szolgálatban levő rendőr járőrtársaként intézkedhet, vagy alkalmazhat kényszerítő eszközt. Tehát nyilvánvaló – és szükségszerű is – a katona és katonai rendész, rendészeti fellépési lehetőségeinek, az általános rendészeti szerv jogköréhez képest, szükségszerű korlátozást megjelenítő szabályozása.

---

²⁰ Honvédelmi törvény 58/A §.

2.2. Részletes szabályok

A katonai rendészet tevékenységét – legmagasabb szinten – a 2011. évi CXIII. törvény 54/A. szakasza szabályozza.

„54/A. § (1) A katonai rendészet rendeltetése a katonai rend és fegyelem fenntartása, valamint a honvédelemért felelős miniszter által vezetett minisztérium, a honvédelemért felelős miniszter közvetlen alárendeltségébe tartozó szerv és a Honvédség tevékenységének rendészeti biztosítása, továbbá az e törvényben meghatározott rendészeti feladatok ellátása.

(2) A katonai rendészet feladata

- a) a Honvédség állományának ellenőrzése a katonai fegyelem megtartása érdekében,*
- b) közreműködés a Honvédség feladatrendszerébe kapcsolódó közúti, vasúti, vízi és légi szállítások biztosításában,*
- c) a Honvédség személyi állományát vagy gépjármű technikai eszközeit érintő közúti közlekedési balesetek helyszínelése,*
- d) katonai rendészeti ellenőrző áteresztő pontok működtetése,*
- e) a Honvédség tevékenységével összefüggő forgalomszabályozás,*
- f) a Honvédség - Magyar Honvédség parancsnoka által meghatározott - rendezvényeinek rendészeti biztosítása; a rendezvényről a rendőrséggel előzetesen egyeztetni kell, ha az a honvédelmi szervezetek által használt objektum területén kívül kerül megrendezésre,*
- g) a honvédelemért felelős miniszter által vezetett minisztérium állami vezetőinek, a Magyar Honvédség parancsnoka és helyettesei, valamint kijelölt vendégeik személyi kísérése,*

- h) a Honvédséget érintő érték-, pénzszállítások kísérésének fegyveres biztosítása,*
- i) a gyakorlatok, lövészetek, kiképzések, tábori elhelyezési körletek rendészeti ellenőrzése és szükség szerinti biztosítása,*
- j) a Honvédség személyi állományával szemben eljáró szervekkel való együttműködés,*
- k) részvétel a Honvédség által kiemelten védendő létesítmények őrzés-védelmében,*
- l) hazai és műveleti területen más országok katonai rendész, katonai rendőr állományával történő együttműködés és feladat ellátás, valamint*
- m) a jogszabályban meghatározott további feladatok ellátása.*

54/B. § (1) A katonai rendész jogosult jogszabályban meghatározottak szerint

- a) forgalmat irányítani,*
- b) szolgálati gépjárművet a közúton megállítani,*
- c) szolgálati gépjárművel a közlekedési rendszabályok megtartását, a járműhasználat szabályszerűségét, az okmányokra és a felszerelésekre vonatkozó előírások megtartását, a jármű birtoklásának jogszerűségét, a jármű közlekedésbiztonsági állapotát és adatait a forgalomban ellenőrizni,*
- d) szolgálati gépjármű vezetőjét a rendszeresített eszközzel légzésminta - ha nála a vezetési képességére hátrányosan ható szer befolyása, alkoholfogyasztás miatt bűncselekmény, szabálysértés, vagy a közúti közlekedéssel kapcsolatban kiszabható, közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegés gyanúja merül fel, az egészségügyi szolgálat igénybevételeivel vér-, vizelet- és mütétnek nem minősülő módon egyéb minta - adására kötelezni,*

- e) helyszínt biztosítani,
- f) területzárást végrehajtani, és
- g) kényszerítő eszközt alkalmazni, személyi szabadságot korlátozó és nem korlátozó intézkedéseket tenni.

(2) A katonai rendész a forgalomban való részvételt megtilthatja, ha a szolgálati gépjármű vagy vezetőjének állapota a közúti forgalom biztonságát veszélyezteti, továbbá a további jogellenes járműhasználat megakadályozása céljából a szolgálati gépjármű kulcsait elveheti, és a szolgálati gépjárművet más módon mozgásában korlátozhatja.

(3) A katonai rendész jogosult a Honvédség személyi állományába nem tartozó, szabálysértés elkövetésén tetten ért személyt felszólítani a szabálysértés abbahagyására. A felszólítás sikertelensége esetén haladéktalanul értesíti a legközelebbi rendőri szervet, annak kéréséig a tettenért elkövetőt visszatartja.

(4) A katonai rendész az (1) bekezdés a), e) és f) pontja szerinti esetekben a Honvédség személyi állományába nem tartozó személyekkel szemben is jogosult intézkedéseket foganatosítani.

(5) A katonai rendész a katona által elkövetett vagy a katona sérelmére elkövetett bűncselekmény esetén a nyomozó hatóság kéréséig a helyszínt biztosítja, a katonát és a Honvédség személyi állományába nem tartozó tetten ért elkövetőt a helyszínen visszatartja.

54/C. § (1) A katonai rendész feladatait önállóan vagy a rendőrséggel, illetve a KNBSZ kijelölt állományával, a katonai ügyésszel vagy a legfőbb ügyész által katonai büntetőeljárásra kijelölt ügyésszel együttműködésben teljesíti.

(2) A katonai rendészet erőit a KNBSZ főigazgatójának kezdeményezésére a Magyar Honvédség parancsnoka kirendelheti az 54/A. § (2) bekezdés d), e), f), és g) pontjai

szerinti feladatok ellátására, amennyiben a KNBSZ által ellátott nemzetbiztonsági védelem alá eső személyek biztonságának szavatolása érdekében ez szükséges. A KNBSZ főigazgatójának kezdeményezésére történt kirendelés esetén a katonai rendszet a feladatait a KNBSZ kijelölt állományával együttműködve látja el.”

Ehhez szorosan kapcsolódnak a törvény 56-61. szakaszai a lőfegyver-használat és a kényszerítő eszközök használatának szabályozásáról.

„56. § (1) A fegyverhasználat a legsúlyosabb kényszerítő eszköz alkalmazása, amelynek során a fegyveres szolgálatot teljesítő katona - saját elhatározásából vagy parancsra - szándékosan személyre irányított, célzott lövést ad le.

(1a) A katona a 36. § (2) bekezdésében meghatározott feladatok végrehajtása során is viselheti rendszeresített egyéni lőfegyverét, azonban azt csak jogos védelem vagy végszükség esetén használhatja.

(2) Fegyveren az (1) bekezdés alkalmazásában a Honvédségnél rendszeresített egyéni lőfegyvert kell érteni. A lőfegyver használhatatlanná válása vagy hiánya esetén fegyvernek kell tekinteni a testi sérülés okozására vagy az élet kioltására alkalmas bármely más eszközt is.

(3) A fegyveres szolgálatot teljesítő katona - ha más kényszerítő eszközt nem alkalmazhat, vagy az nem vezetett eredményre, és a szolgálati feladatának teljesítéséhez feltétlenül szükséges - a jogos védelem és a végszükség esetén kívül is jogosult és köteles fegyvert használni:

a) fegyveres szolgálat ellátása során a maga vagy társa, az őrzött, védett személyek, létesítmények vagy tárgyak biztonságát veszélyeztető, bárki részéről elkövetett támadás vagy az őrzött objektumba, lezárt területre történő jogellenes behatolás megakadályozására,

- b) fogoly őrzésére, kísérésére irányuló szolgálatban, ha a fogva tartott vagy bárki az őrt megtámadja,*
- c) a szolgálatban lévő katonai rendész a katona vagy a polgári személy általi támadás elhárítására, és a jogszerű intézkedéssel szembeni tetteleges ellenállás leküzdésére,*
- d) katonai futárszolgálati feladatok ellátása során, a maga vagy társa elleni, illetve a rábízott küldemény biztonságát veszélyeztető támadás elhárítására.*

(4) A támadás az a tevékenység, amely a támadó részéről közvetlenül:

- a) a fegyveres szolgálatot teljesítő katona élete vagy testi épsége ellen irányul, vagy a katonát a szolgálata ellátására képtelen állapotba helyezi, vagy ilyen cselekményt megkísérel, veszélyezteti az őrzött, védett személyek, létesítmények vagy tárgyak biztonságát, vagy az őrzött objektumba, lezárt, védett és biztosított területre való jogellenes behatolásra,*
- b) a fogoly kiszabadítására, az őrhely, az őrzött objektum, és tárgyak megrongálására, használhatatlanná tételére, megszerzésére, birtoklására vagy megsemmisítésére irányul.*

57. § (1) Katonával szemben lőfegyver használható - ha más intézkedésre, kényszerítő eszköz alkalmazására nincs mód vagy az eredménytelen volt - az 56. §-ban meghatározottakon túl:

- a) lőfegyver, robbanóanyag, robbantó szerkezet vagy azt magában foglaló haditechnikai eszköz, és az élet kioltására vagy élő erő harcképtelenné tételére rendszeresített más anyag erőszakos megszerzésére irányuló cselekmény megakadályozására,*

- b) élet, a testi épség elleni bűncselekmény lőfegyverrel, robbanóanyaggal, robbantó szerkezettel való elkövetésének megakadályozására,*
- c) szándékos emberölés elkövetésének megakadályozására vagy megszakítására,*
- d) közveszélyokozás, terrorcselekmény elkövetésének megakadályozására vagy megszakítására,*
- e) a fegyver és az élet kioltására alkalmas más eszköz letételére irányuló felszólítás eredménytelensége esetén, ha a magatartás annak ember elleni közvetlen felhasználására utal.*

(2) Az (1) bekezdés b)-e) pontjában meghatározott esetekben, továbbá, ha a lőfegyvert tömegben levő katonával szemben kell alkalmazni, a katona köteles a rendőrség segítségét kérni, kivéve, ha az eset összes körülményei folytán erre már nincs idő, és a késedelem az intézkedés eredményességét, a katona vagy más személy életét, testi épségét veszélyezteti.

58. § (1) A fegyverhasználatot - kivéve, ha a műveletek jellege nem teszi lehetővé - meg kell előznie:

- a) felszólításnak cselekvésre vagy a kifogásolt jogellenes magatartás abbahagyására,*
- b) más személy segítségül hívásának,*
- c) lehetőség szerint más kényszerítő eszköz alkalmazásának,*
- d) figyelmeztetésnek, hogy fegyverhasználat következik és*
- e) figyelmeztető lövésnek.*

(2) A fegyverhasználatot megelőző intézkedések részben vagy teljesen mellőzhetők, ha az eset összes körülményei folytán azokra már nincs idő, és a késedelem az intézkedés eredményességét, az intézkedő katona vagy más személy életét, testi épségét közvetlenül veszélyezteti.

(3) Fegyverhasználat során kerülni kell az élet kioltását.

(4) Nincs helye fegyverhasználatnak:

a) ha annak indoka már megszűnt,

b) megtorlásként,

c) ha a támadás elhárítása tárgyra vagy állatra leadott lövéssel is elérhető,

d) ha olyan személy életét vagy testi épségét veszélyezteti, akivel szemben a fegyverhasználat feltételei nem állnak fenn,

e) magatehetetlen személlyel, valamint a konfliktusban részt nem vevő terhes nővel és gyermekkorúval szemben, ha e körülményekről az intézkedőnek tudomása van, vagy azok számára nyilvánvalóan felismerhetők,

f) jogellenesen összegyűlt, vagy fegyvertelenül jogellenes magatartást tanúsító tömeg, katonai csoportosulás szétesztatására,

g) amikor a katona a Honvédség feladatait fegyverhasználati jog nélkül hajtja végre, kivéve a jogos védelem és végszükség esetét.

(5) Tömegben, katonai csoportosulásban levő katona ellen fegyver használata kizárólag akkor jogszerű, ha vele szemben a fegyverhasználat feltételei fennállnak. A fegyverhasználatnak az egyes katona ellen kell irányulnia.

(6) A tömegben, katonai csoportosulásban levő katonával szembeni fegyverhasználatot - a következő sorrendben - meg kell előznie:

a) a tömeg vagy katonai csoportosulás szétesztatására, vagy a jogellenes magatartás megszüntetésére irányuló felhívásnak,

b) a tömeg vagy katonai csoportosulás szétesztatására irányuló egyéb kényszerítő eszköz alkalmazásának, valamint

c) az (1) bekezdés d) és e) pontjában foglaltaknak.”

A törvény idézett szövegéből megállapítható, hogy a katonai rendész – és néhány esetben a katona – úgy intézkedhet és alkalmazhat kényszerítő eszközt, mint a rendőr. De szinte kizárólag a honvédségi szervezethez tartozó személyekkel, és tárgyakkal, objektumokkal kapcsolatban. Ez nagyon lényeges és indokolt megszorítás. Kifejeződik ebben az Alaptörvény korábban idézett rendelkezése, valamint a Finszter Gézától idézett gondolat, a rendőrség és a hadsereg megkülönböztetéséről.

Nem töri meg a gondolatsort az sem, hogy a törvény 54/B. szakaszának 4. bekezdése szerint: A katonai rendész az (1) bekezdés a), e) és f) pontja szerinti esetekben a Honvédség személyi állományába nem tartozó személyekkel szemben is jogosult intézkedéseket foganatosítani.

Tehát a katonai rendész forgalmat irányíthat, amely tevékenysége szükségképp érinthet polgári személyeket is. A katonai rendész helyszínt biztosíthat, amely tevékenysége szintén érinthet polgári személyeket, akár személyi szabadságot is korlátozva. Valamint területet is lezárhat.

A törvény szövege nem tartalmazza, de a jogszabály egészének értelmezése világossá teszi, hogy a felsorolt intézkedések kizárólag a katonai – honvédelmi tevékenységgel összefüggésben, szorosan azokhoz kapcsolódva jogosult magatartások.

Ezen általános megállapítás igaz a kényszerítő eszközök alkalmazására is, hiszen azok katonai tevékenységhez nem kapcsolódó alkalmazása kizárólag a jogos védelem szabályai alapján lehetséges.

A szabálysértés vagy bűncselekmény elkövetésén tetten ért személy személyes szabadságának korlátozása pedig az állampolgár jogosítványaival azonos módon történhet: „A

*bűncselekmény elkövetésén tetten ért személyt bárki elfoghatja, köteles azonban őt a nyomozó hatóságnak haladéktalanul átadni, vagy ha erre nincs módja, a rendőrséget tájékoztatni.*²¹

A törvény rendelkezéseit a Szolgálati szabályzat²² a következőkkel egészíti ki:

„A katonai rendészet - a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvényben meghatározott feladatokon túl - a következő feladatokat látja el:

- a) a közúti, a vasúti, vízi és légi szállítások biztosítása, közúti katonai rendészeti ellenőrző áteresztő pontok működtetése, azok forgalmának szabályozása;*
- b) a Honvédség rendezvényeinek biztosítása, az ezeken résztvevő személyek kísérésének biztosítása;*
- c) a HM állami vezetőinek, a Honvéd Vezérkar főnöke és Honvéd Vezérkar főnökének helyettese személyi kísérésének biztosítása;*
- d) a Honvédséget érintő érték-, pénzszállítások kísérésének biztosítása;*
- e) a csapatok tábori elhelyezése, gyakorlatok, lövészetek alkalmával azok rendészeti biztosítása;*
- f) a Honvédség személyi állományával szemben eljáró szervekkel való együttműködés;*
- g) a Honvédség kiemelt objektumainak őrzés-védelmében való részvétel;*

---

²¹ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény, 273. §

²² Megjegyzem, hogy a 24/2005. HM rendelet első mondata – a felhatalmazás – a már nem hatályos törvényre hivatkozik. (2004. évi CV. törvény).

h) a hazánkban megrendezett nemzetközi gyakorlatokon, illetve a műveleti területeken együttműködés más országok katonai rendész, katonai rendőr állományával.”²³

E rendelkezések – egyértelműen – a belső katonai rendészet jelleget erősítik, tehát azt, hogy a katonai rendészet tevékenysége nem tekinthető rendészetnek. A biztonság egy körülhatárolható, a honvédség tevékenységéhez kötődő részéhez kapcsolódik, szűk tárgykörben kapcsolódik csak a tényleges rendészethez.

E szűk mezsgye egyik eleme a forgalomirányítás, amely bár a katonai szállítások és szállítmányok biztosítását szolgálja, azonban szükségképpen befolyásolja az állampolgárok közlekedését is.

„544. A katonai rendészet a Honvédség személyi állományába nem tartozó személyekre is kiterjedő hatállyal a közúti, a vasúti, vízi forgalmat irányíthatja

- a) katonai szállítmány zavartalan haladásának biztosítása érdekében,*
- b) helyszíni szemle és helyszín biztosításának végrehajtása során,*
- c) területzárás végrehajtása során, vagy*
- d) a HM állami vezetőinek, a Honvéd Vezérkar főnöke és Honvéd Vezérkar főnökének helyettese személyi kísérése során.*

545. A katonai rendészet a forgalom irányítása során jogosult a forgalomban résztvevő járművet az 544. pontban meghatározott feladatok végrehajtásáig megállítani, haladási irányát meghatározni.”²⁴

---

²³ 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról 543. pont.

²⁴ 24/2005. (VI. 30.) HM Rendelet, 544-545. pont.

Egy másik elem a helyszín biztosítása, amelyet a szolgálati szabályzat a következők szerint határoz meg:

„546. A katonai rendészet a Honvédség személyi állományába nem tartozó személyekre is kiterjedő hatállyal helyszín biztosítást és helyszíni szemlét végezhet

a) a katonák által elkövetett szabálysértés vagy fegyelemsértés esetén,

b) a Honvédség tulajdonában lévő vagy általa üzemeltetett gépjárművek személyi állománya által okozott balesetek esetén, vagy

c) a Honvédség tulajdonában lévő vagy általa üzemeltetett gépjárművek személyi állománya sérelmére bekövetkezett balesetek esetén.”²⁵

Az idézett normaszövegből ismételtet megállapíthatjuk, hogy a honvédség személyi állományába nem tartozó személyt ezen eljárás annak okán érintheti, hogy részese valamely fenn leírt eseménynek. Ha az állampolgárral szemben kell intézkedni szabálysértés vagy bűncselekmény elkövetése miatt, az intézkedést át kell adni a rendőrségnek. Erre az együttműködés szabályainak vizsgálatánál fogok kitérni.

A személyes szabadságot korlátozó intézkedések szabályai – bár a rendőri intézkedésekhez hasonló elemeket tartalmaznak – kizárólag a katonával szembeni eljárás lehetőségét rögzítik. Egyetlen kivétel a korábban már említett – az állampolgárt érintő – tetten érés és elfogás, amely logikus eljárást ír le:

„Ha olyan polgári személlyel szemben kell intézkednie a katonai rendésznek, akit bűncselekmény elkövetésén ért tetten, és a rendőri intézkedés bevárása nem lehetséges, a tetten ért személyt el kell fogni, és át kell adni a tettenérés helye szerint

---

²⁵ 24/2005. (VI. 30.) HM Rendelet, 546. pont.

illetékes általános rendőrségi feladatok ellátásra létrehozott szervnek, vagy ha ez nem lehetséges a legközelebbi általános rendőrségi feladatok ellátásra létrehozott szervnek.”²⁶

Logikusnak találok a fenti szabályozást, bár felvet néhány kérdést. A katonai rendész a tetten ért személyt a helyszínen elfogja és visszatartja, majd átadja a hatóságnak. Erről korábban megállapítottam, hogy mint bármely állampolgár, a katonai rendész – aki nem egy közigazgatási hatóság (rendészeti szerv) közege – is megteheti. Az elfogott személy kísérése – előállításra már – nem ilyen egyszerű.

Rendelkezik-e a katonai rendész járőr ilyen jellegű kiképzéssel? A válasz feltehetően igen.

Biztosít-e a jogszabály jogorvoslatot az állampolgár számára a katonai rendész intézkedésével szemben. A válasz: nem.

A jogállam rendészete – amióta a jog sáncai közé került – egyrészt a felhatalmazáson, másrészt a rendészeti célú fellépés jogszerűségén alapul.

A felhatalmazás – tehát a rendészeti közhatalom forrása – hármas:

- jogi felhatalmazás,
- a közösség közbiztonság iránti igénye,
- szakmai hozzáértés.²⁷

A jogszerűség szintén három pillér alapján írható le:

- a felhatalmazás mindig törvényből származik,
- az alkalmazás korlátait és tilalmait a jog állapítja meg,
- az alkalmazásért a rendvédelmi szerv és annak eljáró tagja felelősséggel tartozik.²⁸

---

²⁶ 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet, 568. pont.

²⁷ FINSZTER: i. m. 201-203. o.

²⁸ FINSZTER: i. m. 215. o.

A harmadik gondolat – a jogi felelősség kérdése – szerint nem léphet fel a rendészeti szerv, illetve annak közege oly módon, hogy a felelősségét ne vizsgálhatnánk. Másképp, a hatáskörében fellépő és közhatalmi jogosítványait a törvényes célok érdekében használó rendészeti szerv, illetve annak eljáró tagja – egyfajta jogi kontroll alapján – felelősséggel tartozik tevékenységéért.

E felelősségnek fontos megnyilvánulása az intézkedéssel – a rendészeti célú fellépéssel – szembeni jogorvoslat intézménye. Természetesen egy jogállamban a jogorvoslatihoz való jog mindenkit megillet.²⁹

Tehát nem lehet jogszerű olyan rendészeti célú fellépés, amellyel szemben a felhatalmazást rögzítő jogszabály nem biztosít jogorvoslati lehetőséget az intézkedés alá vont személy – esetünkben akár katona, akár az állampolgár – számára. Fontosnak tartom tehát, hogy a jogszabály – mind a honvédelemről szóló törvény, mind a Magyar Honvédség szolgálati szabályzatáról szóló rendelet – egészüljön ki egy jogorvoslatot biztosító rendelkezéssel.

A katonai rendész állampolgárt is érintő intézkedése – a korábbiakban említettek szerint – az esetek többségében, a rendőrséggel együttműködve valósulhat meg. A rendészeti tevékenységet, a tényleges intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről – törvényi felhatalmazás alapján – a következő norma gondoskodik: *„helyőrségek és rendészeti alkalmazási körletek közrendjének biztosítása, a katonai fegyelem fenntartása érdekében, közös rendőr-katonai rendész járőrszolgálat ellátása”*³⁰

---

²⁹ Alaptörvény XXVIII. cikk (7.).

³⁰ 29000-129/15/2014. emü, In. ORFK Tájékoztató, 2014/30. szám.

Összegzés

Egy jogállam rendszete a közigazgatási szervezetrendszer részeként működő – törvényben megfogalmazott hatáskörök és hatósági jogkörök alapján eljáró – rendészeti szerveken alapul. Ez természetesen nem zárja ki, hogy szűk körben – akár a kizárólagos szakmai tudás és technikai felkészültség, akár jogszabályban körülírt sajátos helyzet állította követelmények alapján – a jogállam reguláris katonai szerve vagy annak szervezeti egysége, elláson rendészeti tevékenységet.

Álláspontom szerint a Magyar Honvédség nem rendészeti – rendvédelmi – szerv. Ez következik a joganyag elemzéséből. Ebből az is következik, hogy a Magyar Honvédség szervezeti egysége – a Magyar Honvédség Katonai Rendészeti Központja – sem rendészeti szerv.

A korábbiakban külső katonai rendészetként azonosított tevékenység minden elemében megfelel a klasszikus rendészeti tevékenységnek, azzal, hogy végrehajtója nem rendészeti szerv. Azonban a belső katonai rendészetet nem tekinthetjük valódi rendészetnek, azzal együtt, hogy a rendészet örökös funkciója – a közterületi jelenlét – biztosításával, valamint egyes intézkedéseivel, fontos szerepe lehet a közrend védelmében. Az intézkedése azonban nem tekinthető a korábban leírt hatósági intézkedésnek, hiszen nem jön létre közigazgatási jogi jogviszony, valamint hiányzik az intézkedéssel szembeni jogorvoslat lehetősége is.

Mintegy záró gondolatként rögzítem, hogy a katona – akár honvédként valósítja meg az elemzett rendészeti tevékenységeket, akár katonai rendészként intézkedik – együttműködve a rendőrrel, fontos és hasznos tevékenységet végez a közbiztonság, mint államcél, megteremtésében,

valamint az állampolgárok biztonságérzetének javítása érdekében.³¹

---

³¹ Lásd erről bővebben: MAJOR Róbert, TIHANYI Miklós, KOVÁCS Sándor, VAJDA András: A nagyvárosi lakosság szubjektív biztonságérzetének javíthatósága, In. Belügyi Szemle, 2014/5. szám, 98-133. o.

MŰHELY

Fórizs Sándor

Katonai ügyészségi és bírósági eljárások a határőrség tagjaival szemben 1956 – 1957-ben

Bevezetés

1956. október 23-án fegyveres felkelés robbant ki Magyarországon. Az ezt követő események során a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartozó és látszólag monolitikus, stabilan megbízható határőrség (akkori nevén, ÁVH Határőrség és Belső Karhatalom) néhány nap alatt összeomlott, megszűnt a határőrizet¹, a szervezet működése (a legtöbb helyen nem ellenőrizték sem a zöldhatárt, sem a határforgalmat). November negyedikétől kezdve egyik fő céljává vált az új kormánynak az államhatárok megbízható lezárása és a további nyugatra irányuló menekülési hullám megszüntetése. Ehhez többek között helyre kellett állítani a határőrséget és a határőrizetet.² A feladat olyan mértékben problémás volt, hogy csak 1958-ig fejeződött be a végrehajtása. Az egyik eszköz, amelyhez az állami és határőrségi vezetés folyamodott a katonai ügyészségek és bíróságok tevékenysége lett. A publikációmban a Magyar Nemzeti Levéltárban, (a

---

¹ RITECZ György: Határőrizet a rendszerváltástól napjainkig, 1990-2017, In. PÓSÁN László, VESZPRÉMY László, BODA József, ISASZEGI János (szerk.) *Őrzők, vigyázzatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határavadászok a középkortól napjainkig*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2017, 642–673. o.

² A határőrizeti képességek meghatározásához számos tényezőt kell figyelembe venni, amelyek közül a saját határőr szervezet személyi állománya, ennek integritása és tényleges feladat ellátási készsége különösen fontos elemek. vö. ZÁGON Csaba: Border traffic risk assessment. In. *Academic and Applied Research in Military Science*, 2012/2. szám, 273-285. o.

továbbiakban MNL) ebben a témában fennmaradt dokumentumokat kívánom feldolgozni és a Tisztelt Olvasónak bemutatni. A levéltár egyik gyűjteménye a Határőrség Országos Parancsnokság okmányait tartalmazza „MNL HOP XIX-B-10” jelzéssel, dobozokban (a vonatkozó jogi anyagok az 1957-es év 12. és 13. számú dobozokban található) és azokban a nagyobb lélegzetű anyagok dossziékban. Sajnos a meglévő irodalom igen hézagos, feltehetően sokat leselejteztek az idők folyamán. Az egyes esetekről eltérő mennyiségű olvasni való áll rendelkezésre.

A határőr kerületparancsnokok kezdeményezhették határőrök, sorkatonák és hivatásos állományúak őrizetbe vételét, illetve saját hatáskörben ezt meg is teheték. Az ügyészség határozatban fenntartotta az előzetes letartóztatást, majd összeállította a vádiratot. Optimális esetben rendelkezünk a katonai bíróság kapcsolódó ítéletével. Legtöbb esetben a Győri Katonai Bíróságról van szó, mely a nyugati megyék területén rendelkezett illetékességgel és az események zöme itt történt. Fellebbezés folytán születtek meg a Legfelsőbb Bíróság ítéletei. A keletkezett okmányokat megküldték a határőrség parancsnokságára tudomásul vétel és a további teendők megtétele céljából. Alkalmyszerűen az összefűzött dokumentációhoz kapcsolódik levelezés, jegyzőkönyv, kerületi „kivizsgálási jelentés”, tovább színesítve, jobban megvilágítva a történet.

Sajnos a legtöbb irattartó nem teljes, az okmányok sorozatából hiányoznak meghatározó elemek. Rendelkezünk az ítélettel, de nincs vádirat, vagy a vádirat birtokában sem tudjuk, történt-e ítélezés és milyen eredménnyel. Mindezek ellenére kaphatunk egy nagybani áttekintést a bekövetkezett események jellegéről és láthatjuk, a határőrség vezetésének mik voltak a főbb problémái 1956 novemberét követően. A legtöbb

dokumentum 1957-ben keletkezett, eddigre szilárdult meg a vezetés és állt fel az a jogi szervezet melyet igénybe lehetett venni. A határőrségnél ekkor „saját” ügyészség működött „Belügyminisztérium Határőrség Katonai Ügyészsége” néven, majd névváltozással „Magyar Népköztársaság Határőrség Katonai Ügyészsége”, megkönnyítve az országos parancsnokság törekvéseit.

A katonai büntetőeljárások vonatkozásában a témám feldolgozásában forrásként vettem igénybe Hautzinger Zoltán írását³. Az 1956-os évből csak azokkal az okmányokkal foglalkozom melyek az októberi eseményeket követően keletkeztek, vagy valamilyen módon kapcsolódnak a visszarendeződéshez. Az 1957-es év az ügyészségi, bírósági eljárások vonatkozásában kísértetiesen hasonlít 1950-re. Abban az évben a Honvéd Határőrség a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségéből átkerült a Minisztertanácshoz új nevén, mint Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom. A régi állománnyal szemben akkor is tömegesen eljárásokat kezdeményeztek.⁴

1. A kialakult helyzet bemutatása

A jogi eszközök igénybevételének megértéséhez látnunk szükséges milyen tipikus események fordultak elő ebben az időszakban, melyeket a helyreállítandó határőrségi vezetésnek üldöznie, felszámolnia kellett a politika által megkívánt eredmények elérése céljából. A problémakört az alábbiak szerint lehet csoportosítani:

---

³ HAUZINGER Zoltán: A katonai büntetőjog rendszertana, Pécs, AndAnn, 2010, 1-109. o.

⁴ Lásd bővebben: FÓRIZS Sándor: Bűncselekmények a határőrségnél 1950-ben – 1. rész, In. *Hadtudomány*, 2018/3-4. szám, 101-110. o.

- 1956. október 30-tól a határőrség szervezeti elemeinél – országos parancsnokság; kerület és zászlóalj parancsnokságok; határőr őrsök – úgynevezett katonatanácsok, „forradalmi katonai tanácsok” alakultak az akkori honvédelmi miniszter parancsára⁵. Ezen szervezetek november 7-ig működtek. A laktanyákból sok tisztet elűldöztek, többnyire olyanokat, akik politikai, felderítő és elhárító munkakörökben dolgoztak. Leváltottak, gyakran fegyveres erőszakkal parancsnokokat. A területükön lévő települések ekkor alakult különböző néven funkcionált polgári bizottságai, tanácsai (Forradalmi Munkás és Katonatanács, Forradalmi Bizotmány, stb.) részére fegyvert, lőszert, élelmezési és ruházati anyagokat, üzemanyagot és járműveket adtak ki a laktanyákból. Az események végére a katonák és a civil lakosság nagyszámú laktanyát kifosztott, elvive onnan minden elérhető anyagot, olyanokat is melyeknek a fegyveres felkeléshez semmi köze sem volt. Sokan, katonák és helyi lakosok saját zsebre értékesítették ezeket. A hivatásos állomány is bekapcsolódott a tevékenységbe. Egyes őrsparancsnokok eladták az objektumok anyagait, a tenyésztett sertéseket, takarmányt, tüzelőt. A nyugati határnál Ausztriába vitték a határőrség javait, még lovakat is. Ebből lényegében semmi sem került vissza.

- Sorkatonák és hivatásosok szöktek külföldre, követtek el „hazaárulást”⁶ magukkal vittek felszerelést, fegyverzetet. Sok katona hagyta el a laktanyát és ment haza a polgári lakhelyére, majd a rádióban történt felhívások hatására, illetve a kiküldött

---

⁵ SALLAI János: 1956 viharában - Janza Károly altábornagy, In. CSURGAI HORVÁTH József (szerk.): *1956: a szabadság narratívák. Tanulmányok az 1956. évi forradalom és szabadságharc 60. évfordulóján*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017, 151-160. o.

⁶ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 43. folyószám: „Kimutatás a Határőrség állományából 1956. október 23.-tól 1957. június 1.-ig hazaárulást elkövetőkről.”1957.06.06.

táviratok miatt kezdtek lassan visszaszivárogni. Egyesek 1957. júliusban, augusztusban kerültek elő.

Rendelkezünk egy feltételezhetően közelítőleg pontos listával 1957. júniusából melyen a határőrségtől kiszökött 519 név szerepel, köztük 23 tiszt és tiszthelyettes. Később 85 fő, köztük hat tiszt és egy tiszthelyettes még 1956-ban visszajött.

1957 első hónapjaiban még gyakran mondható a sorkatonák külföldre szökése és ezt minden eszközzel meg kívánták állítani. Szigorúan figyelték az erre történő előkészületet vagy szervezkedést. Az úgynevezett „hazaárulások” számát egy határőr parancsnoksági jelentés⁷ tartalmazza március kilencedikei dátummal az MSZMP Központi Bizottságának címezve:

- 1956 okt. 23- dec. 1-ig 376 fő,
- 1956. dec. hónapban 27 fő,
- 1957. jan. hónapban 26 fő,
- 1957. febr. hónapban 35 fő,
- 1957. márc. hónapban 22 fő.

- Október végére lényegében megszűnt az államhatár őrzése. A katonák nem voltak hajlandók kimenni szolgálatba. Amennyiben kimentek, nem fogtak el senkit, elnézték a külföldre szökéseket, a tömeges menekülést. Ennél veszélyesebb lett, hogy egyesek a menekülőket kezdték fosztogatni, pénzt, vagy annak hiányában ékszereket, órát, ruházati anyagokat, kabátot, bakancsot, bármi használhatót követelve. A megszerzett javakat eladták, elcserélték, hazaküldték. Az elfogott határsértőktől elvett 200 Ft értéket meghaladó tárgyakról, pénzről jegyzőkönyvet kellett felvenni

---

⁷ MNL HOP XIX-B-10 14. sz. doboz 1957. év III/2-4. tárgykör 349. folyószám: „Jelentés” „Tárgy: A határőrségnél bekövetkezett hazaárulások” 1957.03.09.

és felterjeszteni a kerületekhez, vagy a megyei vámhivatalokhoz. Ez gyakran nem történt meg.

- Sorkatonák és hivatásosok a helyi lakosokkal is összekapcsolódva embercsempészetbe kezdtek pénzért, kihasználva a beosztás és a helyismeret lehetőségeit.

- A laktanyák belső rendje teljesen felbomlott. Az anyagokat széthordták, rendszeresek lettek az italozások és az ahhoz kapcsolódó verekedések, a vezetők, tisztessék és tisztek megfenyegetése, a tettegesség, a parancsok megtagadása. A tisztek jelentős mértékben elveszítették tekintélyüket. Megugrott a belső, bajtársi lopások száma.

- Kimondottan politikai jellegű események is előfordultak. Agitálás az új kormányral, annak programjával és a szovjet fellépéssel szemben. Kis számban szervezkedések történtek csoportos külföldre szökés céljából, illetve a parancsnok eltávolítására. Megjelent a korábban katonák körében ismeretlen fegyverrejtegetés, a határőrség tulajdonába tartozó vagy a menekülőktől elvett lőfegyverek, többnyire pisztolyok megtartása.

A vádiratok és ítéletek tartalma, kit mivel vádoltak meg, hűen tükrözi a határőr vezetés akkori problémáit.

Hogy a fegyelem helyreállításához minden eszközt, így az ügyészségeket és a bíróságokat is igénybe kellett venni, azt egy 1957. novemberi, a belügyminiszternek küldött dokumentum⁸ is érzékelteti egy kimutatással.

Az évben 798 esetben történt rendkívüli esemény, köztük:

- 137 hazaárulás,
- 160 elalvás,
- 106 baleset.

---

⁸ MNL HOP XIX-B-10 1957. év 8. sz. doboz I/4-6. tárgykör 36. folyószám: „Jelentés”. 1957.11. 29.

9057 fenyítést szabtak ki, az állomány 60%-a lett megfenyítve, a jelek szerint nem sok eredménnyel. Lényegében a tiszti állományban sem lehetett teljesen megbízni, holott nekik kellett volna a sorkatonákat megrendszabályozni.

1956. október előtt a határőrség tiszti létszáma 1703 fő volt. Ebből 1957. november 1-ig leszerelt 620 fő, az állomány 36%-a:

- hazaárulást követett el 17 fő,
- „ellenforradalmi tevékenység miatt” 158 fő,
- börtönbüntetésre ítélve 6 fő,
- hanyag munkáért stb. 205 fő,
- saját kérelmére 210 fő,
- egyéb okok miatt 24 fő.

2. Számadatok a vizsgált dokumentumokkal kapcsolatban

A levéltár 1957. évi 12. és 13. számú dobozai tartalmazzák a határőrség tagjaival szemben 1956. novembere - 1957. decembere között kezdeményezett, lefolytatott jogi eljárások anyagait. Három bírósági ítélet 1958. januárjában született.

Ügyészségi határozat összesen 71 darab, túlnyomó többségük a parancsnok által már foganatosított előzetes őrizetbe vétel fenntartásáról is intézkedik. Néhány esetben az ügyet visszaadják parancsnoki hatáskörbe, azaz az illetékes kerületparancsnok fegyelmi eljárással zárhatja a cselekmény kivizsgálását. Kisebb számban bűncselekmény hiányában megtagadják a nyomozást.

Vádiratot 31 darabot találtam 48 fővel szemben.

Katonai bírósági ítélet 96 lelhető fel 147 személlyel szemben. További 21 ítélet a Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságához kapcsolódik. Alkalomszerűen együtt található

valamelyik katonai bíróság ítélete, majd a Legfelsőbb Bíróság másodfokú anyaga.

A bírósági dokumentumokban 43 bűncselekmény fajtát különítettem el. Természetesen van olyan eset, amelynél a vádlottat négy különböző pontban is elmarasztalták. A határőrségre nem jellemző egyes szituációk is előfordulnak, például nemi erőszak, kettős házasságkötés, becsületsértés egy – egy alkalommal. A határőrség akkori viszonyait viszont más területek nagy számban képviselik. Megkísértem az eseteket típus csoportokra bontani. Ezek szerint (a számok főt jelentenek):

- A katonai szolgálat ellátásához, a járőrszolgálat helytelen teljesítéséhez kapcsolódnak az őrszolgálati büntettek, illetve az őrutasítás megszegése. A skála széles, elalvás szolgálatban, szolgálati hely elhagyása, leittasodás, lövöldözés, szolgálati intézkedés elmulasztása (nem fogták el a határsértőt). Összesen 62 katona ellen indítottak eljárást ezen cselekmények miatt. Ide sorolható a jelentéstétel (jelentési kötelezettség) elmulasztása, 6 fő, akik nem jelentették le az észlelt, vagy tervezett kiszökéseket.

- Politikai jellegű a hűtlenség büntette. A négy határőr, akikkel szemben felmerült valamennyien korábban kiszöktek Ausztriába és ottani kihallgatásuk során valamilyen információt szolgáltatottak (illetve ezzel vádolták meg őket) angol és amerikai felderítő szervezeteknek. A „népi demokratikus államrend elleni büntett” 13 személynél merült fel. Ők vagy katonai tanács tagjaként, vagy más módon felléptek a hivatalos vezetéssel szemben. Bujtogatás, zendülés, izgatás vádja egy – egy esetben merült fel.

- Külföldre szökés büntette 10 határőrt érintett, külföldre szökés kísérletének büntette 7 esetben fordult elő. Ez volt a határőrség akkori egyik legnagyobb gondja. Értelemszerűen

teljes energiával üldözték a cselekményt. Külföldre szökés címén csak akkor adtak ki vádiratot és indították meg az eljárást, ha az érintett a hatóság kezére került. Esetünkben főleg olyan volt határőrökről van szó, akik még 1956 októbere előtt kiszöktek, az események idején visszatértek és „bent szorultak” az országban.

- Azok ellen a járőrök ellen, akik a határsértőket kiengedték, esetleg közben anyagi ellenszolgáltatást fogadtak el, lényegében gyakran fosztogatták a menekülőket, „csoportosan elkövetett tiltott határátlépésben való segítségnyújtás büntette” címen folyt eljárás, 42 főről van szó.

- Veszélyeztetés, halált okozó veszélyeztetés büntette kategóriában 11 gépjármű baleset és 14 fegyverrel bekövetkezett sérüléssel, vagy halálessel járó esemény tartozik.

- A társadalmi tulajdon elleni lopás, lopás, orgazdaság büntette 28 személynél szerepel.

- Önkényes eltávozás, szökés büntette 14 főt érintett, kapcsolódik még 2 közokirat hamisításos ügy, a szabadságos papírok meghamisítása.

- A fegyver és lőszerrejtegetés büntettéért születtek a politikai jellegű eseteken kívül a legsúlyosabb ítéletek 7 személynél. A határőrségtől ellopott fegyverről és robbanóanyagról, illetve a határsértőktől elvett és nem leadott fegyverekről van szó. Esetenként előfordult ezek polgári személyeknek történt eladása is. A kiszabott büntetések 7- 5- 2- 1- évek és 10-6 hónapok voltak.

- Osszuk be vegyes csoportba az alábbi eseteket: rablás 1, szándékos emberölés 3, testi sértés 6, szolgálati hatalommal való visszaélés 4, függlemsértés 5 fő.

3. Határozatok

3.1. *Határozat*⁹ (1)

A lassan felálló határőrizetnek mindenképpen meg kellett akadályoznia, hogy a szolgálatot teljesítő katonák külföldre szökjenek. Ez azért is nehéz kérdés volt, mert a hirtelen leszerelt határőrök pótlására a honvédségtől több ezer sorkatonát helyezett át a fegyveres erők minisztere a határőrséghez. Rövid 12-15 napos szakmai felkészítést követően azonnal az osztrák államhatár őrsére kerültek. Ügynevezett biztonsági ellenőrzést az esetükben nem végeztek. Közülük sokan rendelkeztek rokonokkal, barátokkal nyugaton, talán éppen most szöktek ki ők is. Nem egy katona részt vett a nemzetőr mozgalomban és világnézete semmiképpen sem egyezett az új feladataival. Az alábbi, mindössze egy oldalas határozat éppen ezt a helyzetet tükrözi. Meghozta a „M.N. Határőrség Katonai Ügyészsége” 1957.03. 03-án. „Határozat az előzetes letartóztatás elrendeléséről. Külföldre szökés kísérletének büntette miatt Dinók Kálmán ellen indított bűnügyben”

A katona a csornai kerület Hermes őrsén 1957. 02.17-én társaival együtt éjszaka Ausztriába akart szökni.

„Terhelt előzetes letartóztatását a Bp. 97. § /1/ bek. d/ pontja alapján elrendelem¹⁰.

Az elrendelt előzetes letartóztatás az előkészítő ülésig, de legfeljebb egy hónapig tart, és tekintettel arra, hogy nevezett február 27-ike óta van őrizetben, 1957. március 27-én jár le.”

---

⁹ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 146. folyószám: „Határozat az előzetes letartóztatás elrendeléséről. Külföldre szökés kísérletének büntette miatt Dinók Kálmán ellen indított bűnügyben”. 1957.03.03.

¹⁰ A büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény.

Öten szervezkedtek, társaival szemben, akikkel együtt akart szökni szintén határozatot adtak ki.

3.2. *Határozat*¹¹ (2)

Az előző határozatban megjelölt eset egyik másik érintettjének dokumentuma.

„Határozat az előzetes letartóztatás elrendeléséről. Külföldre szökés kísérletének büntette miatt Szabó Lajos határőr ellen indított bűnügyben”

„1957. február 17-én éjjel fegyveresen társaival együtt külföldre szökést kísérelt meg. Ezt megelőzően pedig olyan tevékenységet fejtett ki az őrsön, hogy minél többen menjenek ki Ausztriába.”

Az esetnek hiányzik a „Vádirat” folytatása.

3.3. *Határozat*¹² (3)

A szolgálati rend azt is elvárta, hogy a katonák társaikkal szemben is fegyveresen fellépjenek, amennyiben azok kiszökést kísérelnek meg. Ezt igazolja ez a határozat.

„Határozat az előzetes letartóztatás fenntartásáról”

„Őrszolgálati büntett miatt a M.N. Csorna alakulatába tartozó Szényei Zsigmond hőr. ellen indított bűnügyben.”

„A lefolytatott nyomozás adatai alapján megállapítást nyert...” formula szerint „hogy 1957. február 15-én a hermesi őrs határszakaszán nem tanúsítottak ellenállást, amikor két határőr, Boros és Vágó hőr-ök a nyomsávon átmentek és hazaárulást követtek el, hanem a nyomokat elkaparták és az

---

¹¹ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 148. folyószám: Határozat. 1957.03.03.

¹² MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 156. folyószám: „Határozat az előzetes letartóztatás fenntartásáról”. 1957.03.27.

őrspk.-nak (parancsnoknak FS) nem jelentették. 1957. 02. hó 20-án nevezett Trinyi hőr.-el volt szolgálatban, amikor is egy osztrák állampolgártól csomagot fogadtak el, amelyben két levél volt, melyet továbbítottak.”

3.4. Határozat¹³ (4)

Természetesen a politikai jellegű esetekhez képest teljesen szimpla ügyekben is el kellett járni, amennyiben egy szilárd szolgálati rendet kívántak kialakítani. Így a leittasodás, a menetvonal és szolgálati hely elhagyása, elalvás, lövöldözés történéseit is beillesztették a szolgálati bűncselekmények sorába.

„Határozat az előzetes letartóztatás elrendeléséről” „Szolgálatban való leittasodás és egyéb büntett miatt Bakos Béla hőr. ellen indított bűnügyben.” A határőr Und őrsön szolgálatban, 1957. 02.14-én Und községben lövöldözött, lakóház ablakán belőtt. Az esetet követően elővettek egy korábbi vétséget is, „január 18-án engedélyezett 5 napos szabadságáról 12 napos késéssel vonult be.”

3.5. Határozat¹⁴ (5)

Következő határozatunk meghozatalában a sorsnak is jelenős szerepe van és az érintettnek nagy szerencséje volt. Az októberi eseményeket kísérő közigazgatási zűrzavarban a honvédség kiegészítő parancsnokságai maguk sem igazodtak el az egymásnak ellentmondó intézkedések között. Így a hozzájuk betérő, alakulataikat gyakran önkényesen elhagyó

---

¹³ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 152. folyószám: „Határozat az előzetes letartóztatás elrendeléséről”. 1957.03.07.

¹⁴ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 119. folyószám: Határozat. „Tárgy: Egri Ferenc őrm. elleni bűnügy.” 1956.12.29.

sorkatonáknak kiadtak leszerelési igazolásokat, mellyel ők hazamentek és a fegyveres erők minisztere rádióban több esetben beolvasott felhívásának, hogy térjenek vissza szolgálati helyükre, esetleg nem tettek eleget. A problémába belejártott a sorkatonai szolgálat ekkor történt leszállítása három évről 27 hónapra, melynek időpontját különböző képen értelmezték az érintettek. A kiegészítő parancsnokságokon a munkatársak egy részének eltávozása következtében a feladathoz nem értő tiszthelyetteseket is megbíztak okmányok kiállításával mely szintén hibaforrás lehetett.

Az érintettet „Szolgálat teljesítése alóli fondorlatos kibúvás miatt” jelentette fel a parancsnoka.

1956. december 22.-én indult ellene eljárás, „mert nov. hó 16.-án a forradalmi események alatt önkényesen elhagyta alakulatát, Budapestre távozott, majd a VIII. ker. Kieg. Pság.-on leszereltette magát.” Győrben szolgált, Pestre ment engedély nélkül, közölte a kiegészítő parancsnokságon, hogy ő másodéves katona és leszereltette magát. Alakulatát nem értesítette.

A kerület táviratban szólította fel, hogy térjen vissza szülei pesti lakásáról. December 16-án jelentkezett szolgálati helyén. Mivel a kiegészítő parancsnokság ideiglenes leszerelési könyvet adott a számára és mert hamarosan le kell szerelni.

„Az ügyet fegyelmi úton való elbírálás végett, nevezett parancsnokához átutalom” fogalmaz a határozat. Azaz nem indítanak ellene bünvádi eljárást.

3.6. Határozat¹⁵ (6)

A most megemlítendő okmány kapcsolódik a határőrségnél rövid életű katonatanácsok működéséhez. A „Forradalmi Katonatanácsok” felállítására a honvédelmi miniszter 1956. október 30-án adott ki parancsot. Bár a határőrség nem tartozott a honvédséghez, ekkor egyik követelésként felmerült a szervezet visszahelyezése a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe, ahonnan még 1950. január elsejével került ki. A megalakult katonatanácsok sok laktanyában leváltották a parancsnokokat, esetenként fegyveres erőszakkal, új vezetőket választottak, elüldözték a nekik nem tetsző tiszteket. November 7-én dr. Münnich Ferenc a fegyveres erők minisztereként feloszlatta a forradalmi katonatanácsokat. Az ezt követő időszakban több bírósági eljárásra került sor volt tagjaikkal szemben.

„Határozat az előzetes letartóztatás fenntartásáról a népi demokratikus államrend elleni bűntett miatt Varga Sándor örv. ellen indított bűnügyben.”

A határőr őrzető a csornai kerület, Soproni Forgalomellenőrző Pontján teljesített szolgálatot. „az 1956. október 23-át követő ellenforradalmi idők alatt a soproni egyetemisták MEFESZ szervezetével tartott fenn szoros kapcsolatot, akikkel tárgyalt a szovjet csapatok Sopronba való bejutásának megakadályozásáról. A kőhidai őrson ellenállásra buzdított a szovjet csapatokkal szemben és az őrson személyi állományát ellenforradalmi megmozdulásra akarta rávenni. Nevezett a katonai tanácsban volt benn.”

1957.02.05-én vették őrizetbe.

---

¹⁵ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 155. folyószám: Határozat. Varga Sándor.

3.7. Határozat¹⁶ (7)

A levéltárban egymást követő nyilvántartási számon található két határozat két együtt szolgált katonával szemben született, akik feltehetően nagyobb társaságban egymás között, a körletben a politikai helyzetről vitázhattak. Nyilvánvalóan ez az időszak nem a vélemények feltárásának, megosztásának időszaka volt. Az állandóan a sorkatonák külföldre szökésétől tartó parancsnoki vezetés ezt a veszélyt összekötötte a politikailag ellentétes gondolatokkal.

A határozat a „terhelt előzetes letartóztatásának elrendeléséről” 1957.05.30-án keletkezett.”

„Izgatás büntette miatt Konzella István tizedes ellen indított bűnügyben.” Sopronban a tartalék századnál 1957.05.19-én „a hálókörletben többek előtt a népi demokratikus államrendre, az ellen gyűlöletre izgató kijelentéseket tett.”

A „BHÖ.2. b./ alpontjába¹⁷ foglalt izgatás büntettét követte el”

Nem sok idő telt el a beszélgetés és a határozat megszületése között.

3.8. Határozat¹⁸ (8)

A másik katona ugyanabból a körletből az alanya ennek a határozatnak.

---

¹⁶ MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 185. folyószám: „Határozat terhelt előzetes letartóztatásának elrendeléséről”. 1957.05.30.

¹⁷ Hatályos anyagi büntetőjogi szabályok.

¹⁸ MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 186. folyószám: „Határozat terhelt előzetes letartóztatásának elrendeléséről”. 1957.05.30.

„Határozat terhelt előzetes letartóztatásának elrendeléséről.” 1957.05.30.

„Izgatás büntette miatt Répás Miklós tizedes ellen indított bűnügyben.”

Sopronban ugyanannál a tatalék századnál szolgált. 1957.05.19-én „a hálókörletben többek előtt a népi demokráciára, valamint a SZU-ra nézve izgató kijelentéseket tett.”

A „BHÖ.2.b./ alpontjába foglalt izgatás büntettét követte el.”

A politikai jellegű eljárások a határőrség történetében ebben az időszakban sajnos nem voltak ritkák.¹⁹

4. Vádiratok

4.1. Vádirat²⁰ (1)

Az első vádirat „Magyar Népköztársaság: Határőrség Katonai Ügyészsége” fejrésszel 1957.02.21-én keletkezett. Ügyészségi nyilvántartási száma B.II. 25/1957.

Tizennégy határőrt vádoltak meg a csornai kerület több őrséről, mert lényegében fosztogatták a menekülőket, de közben tovább is engedték őket. Valamennyien őrizetben voltak a vádirat kiadása idején. A vád: „Vesztegetés, tiltott csoportos határátlépésben való segítségnyújtás, stb. büntette” és „szolgálati büntett”.

1956. november elejétől polgári személyeket segítettek át az államhatáron anyagi ellenszolgáltatásért. Lefoglaltak náluk

---

¹⁹ Lásd bővebben: FÓRIZS Sándor: Politikai tartalmú büntetőeljárások a határőrségnél 1950-ben, In. Belügyi Szemle 2018/9. szám, 131-146. o.

²⁰ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 139. folyószám: Vádirat. „Tárgy: Nagy Ferenc hőr tiz. és tsai. elleni bűnügy. 1957.02.21.

33.520 Ft-ot, 7 db órát és nagyobb mennyiségű ruhaneműt. Az elsőrendű vádlottra, egy sorkatonára tizedesre 7500 Ft-ot bizonyítottak rá, ebből 4900 Ft értékben ruhát, cipőt és órát vásárolt, 2600 Ft-tal elszámolni nem tudott, elmulatta. Lefoglaltak tőle a vizsgálat során 2200 Ft-ot, 1 db 18 köves arany karórát, 1 db fekete télikabátot, 1 öltöny új szürke férfiruhát, 1 pár barna gumitalpú félcipőt, 1 db fehér férfi inget. Szemmel látható, hogy a vádlottak mindent elvettek a menekülőktől. A többi határőrt különböző összegek, 8650, 5000, 4200, 1000 Ft elfogadásával vádolták.

4.2. *Vádirat*²¹ (2)

A következő eset tipikusan mutatja a határőrségnél megroppant katonai fegyelmet, a tisztek tekintélyének megszűnését és a „bentlévő” állomány megbízhatatlanságát. Nem sorkatonáról van szó. Az érintett 1953. novemberben vonult be sorkatonai szolgálatra, de 1956. szeptember 20 óta úgynevezett „továbbszolgálatot” vállalt. Az ilyen továbbszolgáló tiszthelyettesek többnyire gazdasági vonalon az őrsellátói (szolgálatvezetői) feladatokat töltötték be. Az illető pisztolyát magához véve december 16-án kiment a faluba és leitta magát. A laktanya udvarán parancsnokát megfenyegette, a bezárt ajtóba belelőtt, úgy kellett lefogni, mert a parancsnokát tetteleg bántalmazni akarta.

A vádemelés „Függelemsértés büntette miatt” született meg vele szemben, „vádolom a Ktbt. 57.§. (1) bekezdésében

---

²¹ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 126. folyószám: *Vádirat*. „Tárgy: Rocska József szkv. elleni bűnügy.” 1957.01.21.

meghatározott előjáróval szembeni veszélyes fenyegetés büntetével”²² fogalmazással.

Az eljárásban illetékesnek a Győri Katonai Bíróságot mondja ki. Helyszíni tárgyalást indítványoz, az erősen meglazult szombathelyi kerület fegyelmi helyzete helyreállítására. Indítványozza az előzetes letartóztatás fenntartását.

4.3. Vádirat²³ (3)

A sorkatonák minősíthetetlen fegyelmének és rendkívül alacsony kiképzési szintjének bizonyítéka az alábbi eset.

„Vádirat Pataki József hőr. ellen, halált okozó élet és testi épség veszélyeztetésének büntette miatt indított ügyben.”

Az érintett katona Orosházára 1955. augusztusban vonult be. Battonyán 1956. december 24-én hárman indultak szolgálatba, ő járőrtárs volt. Megláttak egy nyulat, a parancsnok mondta, hogy valaki löje le. 21 lövést adott le a géppisztolyából. Közülük 6 lövedék találta el a járőr parancsnokot, akit tüdő és szívlövés ért.

„Vádolom, a BHÖ 374 és 375 pontjába foglalt, halált okozó veszélyeztetés büntetével” fogalmaz a vádirat.

Az eljárásban illetékesnek az „M.N. Határőrség Katonai Bíróság”-ot nevezi meg. Helyszíni tárgyalást javasol.

Elgondolkodtató, milyen viszonyok uralkodtak 1956. decemberben, ha a katonák szabadon lövöldözhetnek. Miképpen számoltak el a lőszerrel, amikor 21 darabot minden további nélkül ellőttek? Ezekon kívül életveszélyes dolog

²² A katonai büntetőtörvénykönyvről szóló 1948. évi LXII. törvénycikk, 57. § (1).

²³ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 128. folyószám: Vádirat. „Tárgy: Pataki József hőr. elleni bűnügy.” 1957.01.31.

lehetett egy ilyen gyengén felkészített járőrtárssal bárhova menni, szolgálatban tevékenykedni.

Ennek a vádiratnak a levéltárban megtalálható a folytatása bírósági ítélet formájában.²⁴

Az 1957. április 10-én megtartott nyilvános tárgyaláson a bíróság gondatlanságból elkövetett emberölésért egy év börtönbüntetésre ítélte Pataki József határőrt, aki 1956.12.29. óta előzetes letartóztatásban volt.

Ha megnézzük a 3. számú bírósági ítéletet, amelyben egy pisztoly ellopásáért, eladásáért majd önkényes eltávozásért 2 év börtönbüntetésre ítélték az érintettet, láthatjuk, hova súlyozott a bírósági eljárás.

4.4. Vádirat²⁵ (4)

A következő vádirat több olyan ellentmondást is tartalmaz melyeket valószínűleg csak további irattári kutatással lehetne feloldani.

A „Vádirat Szabó Béla hőr. ellen” „Külföldre szökés büntette miatt indított bűnügyben.” keletkezett. Nevezett 1950. októberében vonult be sorkatonai szolgálatra.

1951. szeptember 9-én napos szolgálatban (tehát laktanyai belső szolgálatban) a napos asztalnál pisztolyából leadott egy vétlen, nem szándékos lövést. Másnap a felelősségre vonástól félve kiszökött Jugoszláviába Oldnál, írja az anyag. Egy vétlen és semmilyen kárt nem okozó lövés semmiképpen sem járt olyan retorzióval, hogy az országból kelljen elmenekülni. Pisztolyát magával vitte. Ez a fordulat a külföldre szökést

---

²⁴ MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 190. folyószám: Ítélet. Szegedi Katonai Bíróság. 1957. 04. 10.

²⁵ MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 182. folyószám: „Vádirat Szabó Béla hőr. ellen” „Külföldre szökés büntette miatt indított bűnügyben.”

azonnal minősített esetté, fegyveres elkövetéssé változtatta. 1956. december 7-ig Jugoszláviában tartózkodott. Az okmány szerint „diplomáciai úton visszatért Magyarországra”, de nem tudjuk meg mi ennek a jelentése. Talán a belgrádi magyar nagykövetségtől kapott hazatérést biztosító okmányt?

1957. március 28. óta előzetes letartóztatásban van a vádirat szerint.

Az akkori Jugoszláviában lévő eszéki bíróság 1952.03.14-én, tehát a kiszökését követően körülbelül hét hónappal kémkedésért 7 év börtönbüntetésre ítélte.

„A bűnügyi iratok között adat van arra, hogy terheltet 1951. szeptember 12-én a magyarországi illetékes szervek feladattal küldték volna ki Jugoszláviába. Ez nem felel meg a valóságnak, mert ezt az ügyészi kihallgatás során terhelt sem állította, továbbá, ha ez így történt volna, az alakulat parancsnoka terhelt ellen nem adott volna ki körözést.” Fogalmaz az ügyészség, ami természetesen nem állja meg a helyét. Ha valóban látszatszökés volt valamilyen felderítési céllal, nyilvánvalóan fedésként kiadják a körözést.

„Vádolom külföldre szökés büntette miatt” írja a vádirat, melynek további folytatását még meg kellene találni. A hivatkozott bűnügyi iratok nem találhatóak az anyaghoz csatolva.

4.5. Vádirat²⁶ (5)

A vádat Kiss Lajos törzsőrmesterrel szemben „Gyáva magatartás és egyéb büntett miatt” fogalmazták meg. A szombathelyi kerület Pornóapáti őrsein teljesített szolgálatot, mint szolgálatvezető, azaz a laktanya gazdálkodása tartozott

---

²⁶ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 123. folyószám: Vádirat. „Tárgy: Kiss Lajos törm. elleni bűnügy.”

munkaköréhez. 1951-ben vonult be tényleges szolgálatra sorkatonának, majd katonaideje letöltését követően, mint továbbszolgáló tiszthelyettes, az események idején nem sorkatona volt.

November 4-én a különböző rádióadásokat hallgatta. (pl. a Szabad Európát.) A forradalmi katonai tanács felkérte, hogy tájékoztassa a katonákat a kialakult helyzetről és adjon tanácsot, mert őrre az őrön hallgattak és iránta bizalommal voltak. Azonnal felmerül a kérdés: és hol volt az őrparancsnok, valamint annak két tiszti állományú helyettese? Nyilvánvalóan nem tartózkodtak a laktanyában, amint az a kötelességük lett volna, de erről hallgat a vádirat. A törzsrőmester azt állította a hirtelen összehívott röpgyűlésen „hogy a szovjet csapatok a szombathelyi kerület tisztjeit meggyilkolták, tehát tarthatatlan a helyzet ennek következtében az őrön is. Mindezekből a rémhírekből Kiss törm. azt a következtetést vonta le, hogy menjen át az őr teljes személyi állománya Ausztriába és vigyenek magukkal mindenféle anyagot, fegyvert és felszerelést.” 32 katona szökött vele Ausztriába. Kiss intézkedett a raktárban lévő anyagok és élelmiszer kivételére, elvitték az őr lovait, és az összes sorozatlövő fegyvert. Az anyagok körülbelül egyharmadát Ausztriába szállította és ezek ott is maradtak, nem kerültek vissza magyar tulajdonba.

Az okmány a következő fogalmazást tartalmazza: „vádolom, a Kbtbk. 37. és 38.§. (1) bek-ben meghatározott gyáva magatartás, valamint ezzel összefüggésben, halmazatban a Kbtbk. 107.§. (1) bek-ben meghatározott kötelességszegés katonai célt szolgáló vagyron kezelésének büntetteivel...”²⁷

„Jelen eljárás lefolytatására a B.M. Hőr. Katonai Bíróság hatáskörét és illetékességét állapítja meg.”

---

²⁷ Kbtbk. = Katonai Büntetőtörvénykönyv.

És még egy érdekes mondat: „A terhelt a Bp. Körzeti Börtönben előzetes letartóztatásban van.” Amíg a terhelt nem került a hatóság kezére, addig a vádiratot nem adták ki. A mi esetünkben viszont november 4-dikén a törzsőrmester Ausztriába távozott. Egy másik jelentés szól arról, hogy december 15-én tizenhét katonával együtt visszatért Magyarországra.

4.6. Vádirat²⁸ (6)

A hatodikként bemutatásra kerülő vádirat különleges eseményt dolgoz fel melyben megvádoltak egy határőrt és vele egy eljárásban 13 fő civilt egy határőr laktanya megtámadásával.

Az okmány fogalmazása: „Vádirat Takács Sándor és tsai ellen, népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés és egyéb büntett miatt indított bűnyüben”.

„A lefolytatott nyomozás eredménye alapján megállapítható” formula szerint az elsőrendű vádlott Takács Sándor határőr, 1955 őszén vonult be sorkatonának. 1957.01.30. óta előzetes őrizetben volt.

Vádolják „népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével és a BHÖ. 349. pontjában foglalt gyilkosság büntetével”.

A XI. rendű vádlott, Kiss Ferenc az eljárás idején már civil, korábban a határőrségnél szolgált, szolgálatvezető volt, 1957.01.12-én szerelt le.

Valamennyi személyt megvádolták „a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel büntetével”.

---

²⁸ MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 241. folyószám: „Vádirat”. B.Vi. 787/1957., 1957.07.15.

A leírás alapján a következő eseménysor bontakozik ki. 1956.11.15-én Takács Ipolytarnócon kiment a faluba és a tanácsháza előtt csatlakozott egy nagyobb tömeghez, akik arról beszélgettek, hogy a karhatalmistákat ki kell űzni a településről. Ő erre buzdította őket, fegyveres támogatást ígért, a tömeg az őrsre ment. Takács előre sietett, az őrs emeleti ablakából géppisztolyából több lövést adott le és azt kiabálta „elég a dumából, fegyvert az ipolytarnócai népnek”. Ő adott jelt a laktanya megtámadására az emeleti ablakból.

Az emberek a bejáratnál őrt álló karhatalmistát leteperték és géppisztolyát elvették. Az őrsöt elfoglalták, a fegyverszobát felnyitották, a fegyvereket elvitték. Az egyik vádlott a menekülő karhatalmistákra rálőtt. Takács maga Albert Pál karhatalmista tizedest, aki az utcán ment, az első emeletről agyonlőtte, az őrsparancsnokot, Moronovics főhadnagyot géppisztollyal letartóztatta. Az őrsöt elfoglalták, a karhatalmistákat lefegyverezték, megszervezték a laktanya védelmét. Az egyik civil vádlott átvette a laktanya parancsnokságát.

Az eljárásban illetékes a Budapesti Katonai Bíróság, fogalmaz a vádirat, melynek folytatása nincsen.

5. Bírósági ítéletek

5.1. Bírósági ítélet²⁹ (1)

Ez a bírósági eljárás olyan eseményekhez kapcsolódik melyek nagyjából októbert megelőzően következtek be. A határőrök kiszöktek Ausztriába és ez elegendő volt a külföldre szökés büntette vádjához. Mivel az angol és amerikai hírszerző

---

²⁹ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 89. folyószám: „Baráth József hőr. és társai bűnügyében hozott ítélet másolata”.

szervek kihallgatták őket és ők természetesen valami tájékoztatást adtak a határőrségi szolgálati viszonyokról, megalapozva a későbbi hűtlenség büntette vádat. Ha beismerték, hogy hazajövetelük egyik célja a fegyveres harcokban történő részvétel, úgy a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés bünteténél vagyunk.

Az általam talált ítéletek között is különleges a Budapesti Katonai Bíróság (B.IV. 0035/1957. sz.) anyaga, mely az 1957.05.28-án megtartott tárgyaláshoz kapcsolódik.

A négy vádlott korábban részben nem ismerte egymást és sorsuk az októberi események során kapcsolódott össze, de a cselekményeket, amelyekkel megvádolták őket részben jóval korábban követték el. Valamennyien még az októberi eseményeket megelőzően szöktek ki az országból határőr katonai szolgálatuk idején és ezt a tettet az akkori jogszabályok rendkívül szigorúan üldözték. Személyes tragédiájukat részben abban látom, hogy tájékozatlanul a magyarországi események lehetséges kimenetelével kapcsolatban, mondhatjuk, meggondolatlanul, visszajöttek az országba a számukra már biztonságos külföldről. Rájuk a meghirdetett amnesztia sem vonatkozott, mert a szökést még október előtt követték el.

Az elsőrendű vádlott Baráth József határőr.

„Az 1956. november 4-től „előzetes letartóztatásban lévő”
„és a B.M. Határőrség Sopron állományaiba tartozott”.

Őt négy vádpontban találták bűnösnek és ítélték összesen életfogytiglani börtönbüntetésre:

- 1./ csoportosan elkövetett külföldre szökés büntetében és halmazatban,
- 2./ hűtlenség büntetében,
- 3./ népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés büntetében,

4./ tiltott határátlépés büntetében.

1953 őszén vonult be sorkatonai szolgálatra a határőrséghez. Korábban elítélték lopásért és orgazdaságért, „de az 1953. évi 11. tvr. alapján kegyelmet kapott.”

1955.06.13-án ő és a másodrendű vádlott kiszöktek Fertőrákosnál az országból, két napi gyaloglást követően egy osztrák csendőr elfogta őket és angol katonák Grazba szállították mindkettőjüket. Angol majd amerikai katonák (hírszerzők) kihallgatták, ami minden kiszökött katona esetében szokványos volt. A vád szerint adatokat szolgáltatott a határőrségről. Ez alapozta meg a hűtlenség büntetét. Súlyosító körülménynek vették, hogy a vele foglalkozás idején „napidíjat” kapott, „a kémadatok szolgáltatásáért kapott 3500 schillingnek és 56 márkának” az államkasszába történő befizetési kötelezettségét az ítélet külön tartalmazza. Több kinti táborban is megfordult, illetve dolgozott. A zindorfi táborban mintegy 20 fő október 24-én elhatározta, hogy Magyarországra jönnek harcolni és az amerikaiaktól próbáltak fegyvert szerezni, de nem sikerült.

Október 30-án egy kisebb csoporttal Magyarországra jött, ismét találkozott az ügy másodrendű vádlottjával majd a többiekkel, december 3-án Debrecenbe utaztak, ahol este a Forradalmi Bizottmány épületében aludtak a kijárási tilalom miatt. 4-dikén a szovjetek itt fogták el őket és átadták a magyar nyomozó hatóságoknak. Lényegében itthon semmit sem követett el, a harcokban nem vett részt, kapcsolata semmilyen szervezettel sem volt, ilyesmivel nem vádolták meg. Mindent, ami az ítéletben szerepel korábban követett el, kivéve a befelé irányuló tiltott határátlépést.

A másodrendű vádlott Holló Márton határőr november 10-től volt előzetes letartóztatásban. 1954-ben vonult be a

határőrséghez és szintén külföldre szökött. Tíz évig terjedő börtönbüntetésre ítélték két vádpont alapján:

1./ csoportosan elkövetett külföldre szökés büntetében és halmazatban,

2./ tiltott határátlépés büntetében.

Ausztriában és az NSZK-ban ide-oda sodródott, dolgozott. Külön tragédiája, hogy bár 1956. október 8-án jelentkezett a magyar követségen Bécsben hazatérési szándékkal, ügye még nem rendeződött el. Október 28-án beszökött Magyarországra, Ágfalván jelentkezett a határőrségnél, 31-én elengedték, találkozott a többi vádlottal, velük együtt fogták el.

A harmadrendű vádlott Vereczki György határőr szintén november 4-től előzetes letartóztatásban volt. 1953 őszén vonult be, és 1955.07.21-én egy másik határőrrel együtt szabadidőben Felsőcsatárról szökött ki Ausztriába. Kihallgatták, amikor is szintén kapott pénzt, (300 schillinget és 50 márkát), megalapozva a hűtlenség büntetét. Október 31-én lépte át a magyar határt két másik személlyel, állítólag kémfeladatokat kapott amerikai megbízóktól, 1956. november 10-én szülei lakásán vették őrizetbe Papos községben.

12 év börtönbüntetésre ítélték három vádpont alapján:

1./ külföldre szökés büntetében és halmazatban,

2./ hűtlenség büntetében,

3./ tiltott határátlépés büntetében, (melyet az országba visszatéréskor követett el).

A negyedrendű vádlott Balogh János határőr. 1954-ben vonult be, 1955 áprilisában került a Felsőcsatári őrsre, ahol 1955.07.03-án lement a Pinkára fürödni és átszökött Ausztriába, egy helyi lakos vezette át az angol övezetbe. Angol szervek kihallgatták ki katonai és polgári kérdésekről. Az ekkor kapott 40 márkának „magyar pénzre hivatalos árfolyam szerint

átszámított értékének az államkincstár részére történő megfizetését” rendelte el a bíróság.

Négy vádpontban találták bűnösnek és ítélték 15 év börtönbüntetésre:

- 1./ külföldre szökés büntetében és halmazatban,
- 2./ hűtlenség büntetében,
- 3./ népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés büntetében,
- 4./ tiltott határátlépés büntetében.

5.2. Bírósági ítélet³⁰ (2)

A nem kívánt politikai jellegű megnyilvánulások elleni fellépést képviseli a Kaposvári Katonai Bíróság 1957.04.19-én megtartott nyilvános tárgyaláson hozott ítélete. Az 1957.02.04-e óta előzetes letartóztatásban lévő Kenyeres János határórt, mert a rendszerrel szemben ellenséges nézeteket hirdetett a laktanyában, nyilvános tárgyaláson „izgatás büntetében” egy év börtönre ítélték.

Az okmányok szerint nagyon gyakoriak lettek a helyszínen megtartott nyilvános tárgyalások, melyekkel a megroppant fegyelmet kívánták helyreállítani.

5.3. Bírósági ítélet³¹ (3)

A fegyverrel, lőszerrel, robbanóanyaggal történő visszaélést rendkívül szigorúan kezelték, melyet az alábbi ítélet is tükröz.

Az 1957.01.08-tól előzetes letartóztatásban lévő Gréczi Antal határőr Zalaegerszegen szolgált.

---

³⁰ MNL HOP XIX-B-10 12. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 140. folyószám: Ítélet. Kaposvári Bíróság, 1957.04.19.

³¹ MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 171. folyószám: Ítélet. Kaposvári Katonai Bíróság, 1957. 04.3.

Bűnösnek ítélték két vádpontban:

1./ fegyver és lőszerrejtegetés büntetében,

2./ önkényes eltávozás büntetében.

Összesen 2 évi börtönbüntetésre ítélték.

1956 augusztusában vonult be, Jánoshegyen, az őrsön szolgált, ellopott az ügyeletestől egy TT pisztolyt és azt 600 Ft-ért eladta egy helyi lakosnak. 1956 decemberében, amikor a rendvédelmi erők és a jogszolgáltatás a rejtegetett fegyverek esetében rendkívüli eréllyel lépett fel, a vásárló megijedt, visszahozta a pisztolyt az őrsre. A katona a leleplezéstől félve megszökött az alakulatától. Menyasszonya lakásáról a karhatalom állította elő.

5.4. Bírósági ítélet³² (4)

Az alábbi eseménysor szemléletesen mutatja, az október 23-át követő események miként vezettek a bírósághoz, amennyiben nem figyelt megfelelően az érintett.

A bíróság 1957. április 10-én megtartott nyilvános tárgyaláson meghozta az ítéletet az 1957.03.08. óta előzetes letartóztatásban lévő Csuka János határőrrel szemben. Bűnösnek ítélte önkényes eltávozás büntetében és hét hónapi börtönbüntetésre ítélte. Büntetését fegyelmező zászlóaljban kellett letöltenie.

A katona 1955 őszén vonult be Kiskunhalasra. 1956. október 20-án 8 nap szabadságot kapott, szabadságáról nem vonult be. 1957.03.06-án állították elő szülei lakásáról.

Az időpontok tükrözik a helyzete okozta gondjait. Október 28-án kellett volna újra megjelennie az alakulatánál. A zavaros viszonyok miatt ezt nem tette meg. Egyébként november 4-én,

---

³² MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 187. folyószám: Ítélet. Szegedi Katonai Bíróság. 1957.04.10.

amikor a szovjet csapatok körbevették a kiskunhalasi központi, kerületparancsnoki laktanyát, a szovjet parancsnok kívánságára a magyar tisztek bevonták az objektum fegyveres őrségét. Éjjel a teljes sorállomány megszökött arra a rémhírrre, hogy mindenkit visznek Szibériába. A dátumokból kiderül, milyen nehezen lehetett összeszedni a katonaköteles állományt annak ellenére, hogy a rádióban, sajtóban ismételten megjelentek felhívások a kötelező jelentkezésről, illetve a parancsnokságok hasonló tartalmú táviratokat küldtek a lakásokra.

5.5. *Bírósági ítélet*³³ (5)

A Györi Katonai Bíróság alábbi ítélete a szolgálati (járőrszolgálati) fegyelem drasztikus helyreállítására irányuló törekvést mutatja. Az 1957. április 2-án megtartott nyilvános tárgyaláson a február 14. óta előzetes letartóztatásban lévő Kovács Miklós határőrt találta bűnösnek őrutasítás megszegésének büntetében. Egy év börtönbüntetésre ítélték.

Az eset egy teljesen szimpla ügy, a szolgálati hely elhagyása mely ebben az időben rengetegszer előfordult. Egyes őrsőkön a katonatanácsok október végén azt is megszavazták, hogy éjjel nem járnak szolgálatba. Nehéz volt megérteni, hogy megváltozott az alaphelyzet.

A mi katonánk 1957.02.10-én járőrparancsnokként lett szolgálatba vezényelve Szentpéterfa község mellett az osztrák határon. (Szentpéterfa a határőrségnél rettegett hely volt a gyakori határsértések miatt). Járőrtársát a szolgálati helyen hagyta, bement a faluba, a bálba és ott mulatott, majd visszament a társához.

---

³³ MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 191. folyószám: Ítélet. Györi Katonai Bíróság, 1957.04.02.

A levéltár a következő folyószámon tartalmazza a Legfelsőbb Bíróság ítéletét.³⁴

A Legfelsőbb Bíróság Budapesten, 1957. év május hó 22. napján tartott nyilvános fellebbezési tárgyaláson meghozta a következő ítéletet:

„Kovács Miklós hőr. ellen indított bűnügyben a Győri Katonai Bíróság által hozott B.II.17/1957. számú elsőfokú ítélet ellen bejelentett fellebbezést elutasítja.”

Záró gondolatok

1956. november negyedikére a magyar határőrség az összeomlás szélére került. Lényegében megszűnt az államhatárok őrzése és a szervezet számtalan problémával küszködött. A nyugati államhatáron többszázezres menekülési hullám csapott át. Egyes főirányokban, mint a Hanság-főcsatorna naponta 1-2000 határsértő ment ki Ausztriába és előfordult ötszáz fős csoport megjelenése is. Az új, Kádár féle Forradalmi Munkás- Paraszt Kormány egyik politikai célja volt, egyben politikai szükségszerűség a konszolidációhoz és az ENSZ irányába egy kiegyensúlyozott helyzet mutatóhoz, a határok lezárása³⁵, a menekült hullám elvágása. A cél megvalósításához jelentős eszközök álltak rendelkezésre, komoly rendszabályokat fogantatosítottak. A teljesség igénye nélkül néhány ezek közül:

---

³⁴ MNL HOP XIX-B-10 13. sz. doboz 1957 év III/1. tárgykör 192. folyószám: Ítélet. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága. Katf. II.259/1957. 1957.05.22.

³⁵ SALLAI János: *Egy idejét múlt korszak lenyomata. Abdruck einer versunkenen Epoche. An impression of a bygone era: a vasfüggöny története. Geschichte des Eisernen Vorhangs. the history of the iron curtain*, Budapest, Hanns Seidel Alapítvány, 2012, 333. o.

- Létrehozták a Fegyveres Erők Minisztériumát dr. Münnich Ferenc vezetése alatt és ide csoportosították a honvédség és a határőrség erőit.

- Leszerelték a legidősebb határőr korosztályt, megszabadulva sok problémás katonától.

- A honvédségtől több ezer sorkatonát és tisztet vezényeltek a határőrség állományába. Az újonnan bevonultatottakat szigorúbb biztonsági ellenőrzésnek vetették alá. Igyekeztek kiszűrni a nyugati kapcsolattal rendelkezőket és azokat a román, szovjet határra helyezték. Ez vonatkozott a tisztekre is.

- Leszerelték azokat a határőr tiszteket, akiket megbízhatatlannak ítélték, vagy a keleti, északi határra vezényelték át.

- Jelentős váltást, frissítést hajtottak végre az országos vezetői beosztást ellátók terén. Új országos parancsnokot neveztek ki a honvédség állományából, aki az erőskezü intézkedéséről, megbízhatóságáról volt híres.

- 1957 júniusára aknamezőt építettek ki a nyugati államhatáron.

- Ismét felállították a politikai és pártszervezeteket. Januárban intenzív politikai oktatásba kezdtek a sorállomány körében.

- Szinte teljes mértékben kicserélték a nyugati határőr őrsők parancsnoki állományát, növelték a hivatásosok szolgálati elismerését.

- Felújították a felderítő szervek munkáját, támogató hálózatot építettek ki.

- Elintézték, hogy 1957 nyarától Jugoszlávia visszaadja a kiszökött személyek jelentős részét és ezzel elejét vették a nagyarányú déli viszonylatú határsértéseknek.

Publikációnk szempontjából az egyik fontos intézkedés a katonai ügyészségek és bíróságok tevékenységének aktivizálása lett. Több irányban is jelentkezett ez a folyamat. Egyrészt a folyó szolgálatellátásban elkövetet lazaságokat torolták meg, a belső fegyelmet kívánták helyreállítani. A másik oldalon felléptek az október végi, november eleji ellenségesnek ítélt, politikai megmozdulásokkal szemben. Külön vonatkozik ez a katonatanácsok működésére, a szolgálati helyüket elhagyókra, a tisztekkel szemben fellépett sorkatonákra. A jog eszközeit is bevetve, helyszíni tárgyalások lefolytatásával, szigorú büntetésekkel 1958 elejére a kívánt irányban megszilárdították a szervezet helyzetét.

Feltehetően sok vádirat és bírósági ítélet már megsemmisült, vagy még meg kell azokat találni, de a jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltárban rendelkezésre állók is elegendőek egy reális helyzetkép összeállításához, segítenek a határőrség története pontosabb megismerésében.

1. melléklet

A határozatok megoszlása témák szerint (összesen 71)

Vádiratok megoszlása (31 vádirat/48 fő)

- Szolgálat teljesítése alóli fondorlatos kibúvás miatt 1
- Csoportos tiltott határátlépésben való segítségnyújtás büntette (3/17 fő)
- Hatósági közeg elleni erőszak büntette miatt 1
- Visszaadás parancsnoki hatáskörbe („fegyelmi úton való elbírálás végett, nevezett parancsnokához átutalom”) 21
- Tiltott határátlépés kísérletének büntette miatt 3
- Tiltott határátlépés büntette miatt 1
- Külföldre szökés kísérletének büntette miatt 5
- Fegyveres külföldre szökés büntette miatt 1

- Külföldre szökés büntette miatt 1 (3/3 fő)
- Határozat az előzetes letartóztatás fenntartásáról vagy elrendeléséről 35 (nem külön határozat)
- Eljárás megszüntetése 1
- Halált okozó veszélyeztetés büntette miatt 1 (1/1 fő)
- Bujtogatás büntette miatt 1
- Izgatás büntette miatt 2
- Társadalmi tulajdon elleni lopás büntette miatt 2 (2/2 fő)
- Őrszolgálati büntett miatt 8
- Önkényes eltávozás büntette miatt 3 (4/4 fő)
- Szökés büntette miatt 1
- Függelomsértés miatt 1 (1/1 fő)
- Népidemokratikus államrend elleni büntett miatt 2 (4/4 fő)
- Szolgálatban való leittasodás büntette miatt 3
- Őrutasítás megszegésének büntette miatt, 1 (3/4 fő)
- Rablás elkövetése miatt 1
- Veszélyeztetés büntette miatt 1, (4/4 fő, valamennyi gépjármű baleset)
- Határozat, az előzetes letartóztatás megszüntetéséről 1
- A nyomozás megszüntetéséről 6
- Feljebbvaló tetteleges bántalmazása 1
- Gondatlanságból okozott emberölés büntette miatt 1
- Gyáva magatartás (1/1 fő)
- Erőszakos nemi közösülés (1/1 fő)
- Testi sértés (2/2 fő)
- Gyilkosság (2/2 fő)
- Szolgálati hatalommal való visszaélés (1/1 fő)

FÓRUM

Petruska Ferenc

Az ismeretlen Varsói Szerződés: a prágai tavasz eltírásának joglászata

„Ha a szocializmussal szemben ellenséges erők egyes szocialista országokat a kapitalista fejlődés irányába kényszerítenek, az nem csak az adott szocialista ország problémája, hanem az egész szocialista táboré.”

Leonyid Brezsnyev, 1968. november 13.

Bevezetés

A Varsói Szerződést a közvélekedés a Szovjetunió által kikényszerített, majd vezetett katonai szövetségként tartja számon, amely egyszerre korlátozta a tagállamok szuverenitását, szolgálta kollektív védelmüket és fenntartotta a tagállamokban a kommunista berendezkedést. A szerződés gyakori hivatkozása (Varsói Szerződésbe be- és kilépés, a vezetés szovjet dominanciája, vezetési struktúrája, a szerződés tagállamainak gyűjtőfogalomként való idézése, megszűnése stb.) ellenére a tényleges rendelkezései rendkívül szűk szakmai körben ismertek. Ez felveti annak a lehetőségét, hogy a szerződés tényleges szövege és a köztudatban élő kép elváljék egymástól. Tanulmányom megírásakor arra a kérdésre kerestem elsősorban választ, hogy szerződésben foglalt tényleges kötelezettségek és jogosultságok valóban megalapozták-e a tagállamok prágai beavatkozását, illetve adtak-e rá felhatalmazást. Vizsgálatom során nemcsak a szerződés rendelkezéseit vizsgálom, hanem a prágai

beavatkozást megelőző tárgyalások eredményeit is figyelembe veszem.

1. A szerződés megkötéséhez vezető út

A Varsói Szerződés megkötésének a gyökerei a második világháborúig nyúlnak vissza. Winston Churchill már 1946-ban utalt a fultoni beszédében¹ az Európai Egyesült Államok gondolatára és vasfüggönynek nevezte a Kelet- és Nyugat-Európát elválasztó határt. A Németország és Franciaország közötti ellentétet az éppen csak befejeződő világháború ismét felerősítette és a nyugat-európai államoknak megoldást kellett keresniük a geopolitikai súlyuk visszaállítására, melynek kizárólag kollektív alapokon volt realitása és amely a Dunkirk-szerződés aláírásához is vezetett. 1947. március 4-én a Dunkirk-szerződést Franciaország és az Egyesült Királyság szövetségi és kölcsönös segítségnyújtási szerződésként írta alá Németország és a Szovjetunió által a második világháború utáni esetleges támadás esetére. 1948-ban a szövetséget kiterjesztették a Benelux államokra is, amelyet a Brüsszeli Szerződés által létrehozott Brüsszeli Szerződés Szervezeteként (BTO) is hivatkoztak. Az új katonai szövetségre vonatkozó tárgyalások, amelyek Észak-Amerikát is magukban foglalták, a közismert Észak-Atlanti Szerződéshez vezetett, amelyet az Egyesült Államok, Kanada, Portugália, Olaszország, Norvégia, Dánia és Izland tagként 1949. április 4-én írt alá. Ugyanebben az évben, mint összeurópai kormányzati szerv megalakult az Európa Tanács, hiszen Európa kettészakadása miatt

---

¹ „Szczecintől a Balti-tengerig, Triesztől az Adriai-tengerig vasfüggöny ereszkedett a kontinensre.” – Winston Churchill: „A vasfüggöny”, In. Brian MacArthur (szerk.): A XX. század nagy beszédei, Budapest, Agave Könyvek, 1999, 153. o.

szükségessé vált a nyugat-európai államok között egy magasszintű biztonságpolitikai együttműködés. Ezt szolgálta, hogy 1948-ban Belgium, Hollandia, Luxemburg, Egyesült Királyság és Franciaország megállapították a Nyugati Uniót. Molotov szovjet külügyminiszter 1952. március 20-án („Sztalin Jegyzék”) és 1954. januári berlini konferencián is felajánlotta Németország újraegyesítését, de a második világháború többi győztes állama (Amerikai Egyesült Államok, Egyesült Királyság és Franciaország) fontosabbnak tartotta a nyugatnémet szövetségi köztársaság euroatlanti integrációját, mint egy egységes, de semleges Németország megalakulását². Nyugat-Európa kollektív védelmét – látva a fultoni beszédben foglaltak beteljesülését – az Amerikai Egyesült Államok szovjetellenes megfontolásból is intenzíven támogatta. Az együttműködéshez 1955. október 23-án a Nyugat-Németország (Németországi Szövetségi Köztársaság) is csatlakozott. A NATO megalakulása és fokozatos bővítése már az a lépés volt, amely megadta a végső lökést a Varsói Szerződés megkötéséhez. A megkötése mögött addig is álltak ideológiai és stratégiai megfontolások, hiszen a szovjet vezetésnek az egyik geostratégiai célja volt, hogy a jövőben is megszállása alatt tudja tartani a második világháborúban megszállt Közép- és Kelet-Európát. A másik geostratégiai megfontolás ugyancsak arra ösztönözte a Szovjetuniót, hogy ún. pufferzónát hozzon létre a fiatal európai kommunista államokból annak érdekében, hogy megakadályozza a NATO tagállamok inváziós betörését saját területére. Ideológiai szempontból pedig a Szovjetunió fenntartotta magának azt a jogot, hogy ezekben az országokban kommunista politikai és gazdasági

---

² CRUMP, Laurien: *The Warsaw Pact Reconsidered: International Relations in Eastern Europe, 1955-1969*, New York-London, Routledge, 2015, 11-17. o.

berendezkedést vezessen be és örködjön annak fennmaradásában (Brezsnyev-doktrína), valamint a világpolitikában továbbra is a szocializmus vezéralakja maradjon³.

2. Szerződés tartalma

1955. május 14-én írta alá a lengyel fővárosban hét szocialista tagállam a hivatalos nevén a *Barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződést*, amely deklaráltan kollektív biztonsági szerződésként szolgált a hidegháború végéig. Az aláíró felek az Albán Népköztársaság⁴, a Bolgár Népköztársaság, a Magyar Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Lengyel Népköztársaság, a Román Népköztársaság, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Csehszlovák Köztársaság voltak. E szerződés a katonai kiegészítését is képezte a hat éve már fennálló Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának (KGST), amely részben⁵ ezeknek az országoknak gazdasági együttműködési szervezete⁶ volt. Vizsgáljuk meg a szerződés felépítését és szövegét⁷, amelynek preambuluma így szólt:

---

³ MITCHELL, R. Judson: The Brezhnev Doctrine and Communist Ideology, In. *The Review of Politics*, 1972/2. szám, 190. o.

⁴ Albánia már 1969-ben kilépett a szervezetből.

⁵ A KGST tagja volt még Mongólia (1962), Kuba (1972) és a Vietnámi Demokratikus Köztársaság (1978), valamint társult tagja Jugoszlávia.

⁶ A KGST-nek ugyancsak célja volt a fiatal kommunista államok egymástól kölcsönös függésbe hozása.

⁷ *Az Albán Népköztársaság, a Bolgár Népköztársaság, a Magyar Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Lengyel Népköztársaság, a Román Népköztársaság, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Csehszlovák Köztársaság között Varsóban, az 1955. évi május hó 14. napján kötött barátsági, együttműködési és*

„A Szerződő Felek, újból megállapítva, hogy olyan európai kollektív biztonsági rendszer megteremtésére törekсенek, amely valamennyi európai állam részvételén alapulna társadalmi és államrendszerükre való tekintet nélkül, s amely lehetővé tenné erőfeszítéseik egyesítését az európai béke biztosítása érdekében, figyelembe véve egyszersmind a párizsi egyezmények megerősítése következtében Európában előállt helyzetet, amely egyezmények a felfegyverzett Nyugat-Németország részvételével és az észak-atlanti tömbbe való bevonásával a „Nyugat-európai Unió” alakjában új katonai csoportosulás létrehozását helyezik kilátásba, ami fokozza az újabb háború veszélyét és veszélyezteti a békeszerető államok nemzetbiztonságát, meggyőződve arról, hogy az európai békeszerető államoknak ilyen körülmények között meg kell tenniük a biztonságuk biztosításához szükséges és az európai béke fenntartásának érdekét szolgáló intézkedéseket, az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának célkitűzéseit és elveit követve, a barátság, az együttműködés és a kölcsönös segélynyújtás további megszilárdításának és fejlesztésének érdekében, az államok függetlensége és szuverenitása tiszteletben tartásának, valamint a belügyeikbe való be nem avatkozásnak elveivel összhangban, elhatározták, hogy megkötik a jelen barátsági, együttműködési és kölcsönössegélynyújtási Szerződést és Meghatalmazottaikként kijelölték: Az Albán Népköztársaság Nemzetgyűlésének Elnöksége Mehmet Shehut, az Albán Népköztársaság Minisztertanácsának elnökét, a Bolgár Népköztársaság Nemzetgyűlésének Elnöksége Viko Cservenkovot, a Bolgár Népköztársaság Minisztertanácsának elnökét, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa Hegedűs Andrást, a Magyar

---

kölcsönös segélynyújtási szerződés törvénybe iktatásáról szóló 1955. évi III. törvény szövege alapján.

Népköztársaság Minisztertanácsának elnökét, a Német Demokratikus Köztársaság Elnöke Otto Grotewohl, a Német Demokratikus Köztársaság miniszterelnökét, a Lengyel Népköztársaság Államtanácsa Jozef Cyrankiewiczet, a Lengyel Népköztársaság Minisztertanácsának elnökét, a Román Népköztársaság Nagy Nemzetgyűlésének Elnöksége Gheorghe Gheorghiu-Dejt, a Román Népköztársaság Minisztertanácsának elnökét, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelső Tanácsának Elnöksége Nyikolaj Alekszandrovics Bulganyint, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnökét, a Csehszlovák Köztársaság Elnöke Viliam Sirokyt, a Csehszlovák Köztársaság miniszterelnökét, akik kellő alakban és teljesen rendben talált meghatalmazásaik bemutatása után az alábbiakban állapodtak meg.”

A szerződés preambulumban rögzíti célját, a Nyugat-európai Unió (NATO) ellensúlyozását és a szerződéses tagállamok kollektív védelmét, kölcsönös segítségnyújtást. Hangsúlyozni kell e tanulmány szempontjából, hogy a belügyekbe be nem avatkozás elvét a szerződés ugyancsak tartalmazza.

„1. cikk. A Szerződő Felek kötelezik magukat arra, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának megfelelően nemzetközi kapcsolataikban tartózkodnak az erővel való fenyegetéstől vagy annak alkalmazásától, és nemzetközi vitáikat békés eszközökkel oly módon oldják meg, hogy ne veszélyeztessék a nemzetközi békét és biztonságot.”

A szerződés külön hangsúlyozza az ENSZ Alapokmánya 2. cikkének 4. pontjában foglalt kötelezettségeket, amelyet a szerződő felek részére a továbbiakban is kötelezőnek ismernek el.

„2. cikk. *A Szerződő Felek kijelentik, hogy az őszinte együttműködés szellemében készek részt venni minden nemzetközi akcióban, amelynek célja a nemzetközi béke és biztonság biztosítása és minden erejüket e célok megvalósítására fordítják. A Szerződő Felek egyben arra fognak törekedni, hogy más olyan államokkal való megegyezés alapján, amelyek hajlandók ebben együttműködni, hatékony intézkedéseket foganatosítsanak a fegyverzet általános csökkentésére és az atom- és hidrogénfegyver, valamint a tömegpusztító fegyverek egyéb fajtáinak betiltására.*”

A szerződés az ENSZ Alapokmány preambulumban foglaltak hivatkozásával a 2. cikk felhívja a figyelmet a nemzetközi béke és biztonság fenntartására és az emberi jogok tiszteletére.

„3. cikk. *A Szerződő Felek a nemzetközi béke és biztonság megerősítésének érdekeit szem előtt tartva tanácskozni fognak egymással a közös érdekeiket érintő minden fontos nemzetközi kérdésben. Az együttes védelem biztosítása és a béke és a biztonság fenntartása érdekében mindannyiszor haladéktalanul tanácskozni fognak egymással, valahányszor valamelyikük véleménye szerint a Szerződésben résztvevő egy vagy több államot fegyveres támadás fenyegeti.*

4. cikk. *Ha valamely állam vagy valamely államcsoport Európában fegyveres támadást intéz a Szerződésben résztvevő egy vagy több állam ellen, a Szerződésben résztvevő minden állam az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmánya 51. cikkének megfelelően, az egyéni vagy kollektív önvédelem jogának megvalósítása képpen egyenként és a Szerződés többi tagállamával való megegyezés szerint minden szükségesnek mutató eszközrel, a fegyveres erő alkalmazását beleértve, azonnali segítséget nyújt a megtámadott államnak vagy államoknak. A Szerződésben résztvevő államok haladéktalanul*

tanácskozni fognak a nemzetközi béke és biztonság helyreállítására és fenntartására szükséges együttes intézkedésekről. Az e cikkalapján tettintézkedésekről az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmánya rendelkezéseinek megfelelően tájékoztatni fogják a Biztonsági Tanácsot. Ezeket az intézkedéseket azonnal felfüggesztik, míhelyt a Biztonsági Tanács megteszi a nemzetközi béke és biztonság helyreállítására és fenntartására szükséges intézkedéseket.”

A szerződés az ENSZ alapokmányának 51. cikkének megfelelően hivatkozik a kollektív önvédelem jogára, amely e szerződés aláírásával a szerződő feleket a továbbiakban kötelezi egymás irányában.

„5. cikk. A Szerződő Felek megállapodtak abban, hogy megalakítják azon fegyveres erőknek egyesített parancsnokságát, amelyeket a Felek megegyezése szerint az együttesen megállapított elvek alapján működő parancsnokság vezénylete alá helyeznek. Védelmi képességük megerősítésére szükséges egyéb összeegyeztetett intézkedéseket is tesznek, hogy megvédelmezzék népeik békés munkáját, biztosítsák határaik és területük sértetlenségét és az esetleges támadással szembeni védelmét.”

Az Egyesített Főparancsnokság irányította az egyesített, közös haderőt, meghatározta a harckészültség szintjét, hadgyakorlatokat szervezett, valamint szükség esetén intézkedett a hadfelszerelés korszerűsítéséről.

„6. cikk. Abból a célból, hogy a Szerződésben résztvevő államok megvalósítsák a jelen Szerződésben előírt egymás közötti tanácskozást és megvizsgálják az e Szerződés végrehajtásával kapcsolatban felmerülő kérdéseket, Politikai Tanácskozó Bizottságot állítanak fel, amelyben a Szerződésben résztvevő minden államot a kormány valamelyik tagja vagy

más külön kinevezett kiküldött képvisel. A bizottság –ha szükségesnek látja –kisegítő szerveket alakíthat.”

A *Politikai Tanácskozó Bizottság* a Varsói Szerződés tagországainak kommunista pártjai elsőtitkárainak, miniszterelnökeinek, honvédelmi- vagy külügyminisztereinek részvételével ülészttek. Ez a testület készítette elő a Varsói Szerződés életbevágó politikai és katonai döntéseit, formálta a leszerelési és fegyverzetkorlátozási, valamint a kelet-nyugati együttműködési tárgyalásokon kialakítandó egységes szocialista álláspontot. A szerződés alapján felállított *Külügyminiszteri Bizottság* évente két, a Honvédelmi Miniszterek Bizottsága évente egy alkalommal ült össze. A bizottság kiemelt esetekben miniszterhelyettesi és szakértői munkacsoportokat alakított ad hoc jelleggel.

„7. cikk. A Szerződő Felek kötelezik magukat arra, hogy nem vesznek részt semmiféle koalícióban vagy szövetségben és nem kötnek semmiféle egyezményt, amelynek céljai ellentétesek a jelen Szerződés céljaival. A Szerződő Felek kijelentik, hogy az érvényes nemzetközi szerződéseikben megállapított kötelezettségeik nem ellentétesek a jelen Szerződés rendelkezéseivel.

8. cikk. A Szerződő Felek kijelentik, hogy az egymás közötti gazdasági és kulturális kapcsolatok továbbfejlesztése és erősítése érdekében a barátság és az együttműködés szellemében fognak eljárni, kölcsönösen tiszteletben tartván függetlenségüknek, állami szuverenitásuknak és az egymás belügyeibe való be nem avatkozásnak az elvét.”

A szerződő felek e cikkben külön deklarálják egymás függetlenségének és szuverenitásának tiszteletben tartását.

„9. cikk. A jelen Szerződéshez társadalmi és államrendszerükre való tekintet nélkül csatlakozhatnak oly más államok, amelyek kifejezik készségüket, hogy a jelen

Szerződésben való részvétellel hajlandók elősegíteni a békeszerető államok erőfeszítéseinek egyesítését a békének és a népek biztonságának biztosítása céljából. Az ilyen csatlakozás a Szerződésben résztvevő államok beleegyezésével, a csatlakozásról szóló okiratnak a Lengyel Népköztársaság kormányánál való letétele után lép hatályba.

10. cikk. A jelen Szerződést meg kell erősíteni és a megerősítő okiratokat a Lengyel Népköztársaság kormányánál kell letenni. A Szerződés az utolsó megerősítő okirat letételének napján lép hatályba. A Lengyel Népköztársaság kormánya a Szerződésben résztvevő többi államot minden megerősítő okirat letételéről tájékoztatni fogja.

11. cikk. A jelen Szerződés húsz évig marad érvényben. A Szerződés a következő tízévre is érvényben marad azon Szerződő Felek között, amelyek ezen időszak lejárta előtt egy évvel nem nyilvánítják ki a Lengyel Népköztársaság kormányának a Szerződés felmondására irányuló kívánságukat. Ha az európai kollektív biztonsági rendszer létrejön és ebből a célból általános európai kollektív biztonsági szerződést kötnek- amire a Szerződő Felek állandóan törekedni fognak -, a jelen Szerződés az általános európai szerződés hatálybalépésének napján érvényét veszti. Készült Varsóban, az 1955. évi május hó tizenegyedik napján, egyetlen példányban, orosz, lengyel, cseh és német nyelven, amely szövegek mindegyike egyformán hiteles.”

A szerződés határozott idejű (20 év), de ténylegesen a hidegháború végéig hatályban maradt.

3. Közlemény a barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződésben részt vevő államok fegyvereserői közös parancsnokságának megteremtéséről

Az Albán Népköztársaság, a Bolgár Népköztársaság, a Magyar Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Lengyel Népköztársaság, a Román Népköztársaság, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Csehszlovák Köztársaság közötti barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés értelmében a szerződésben résztvevő államok határozatot hoztak az 5. cikkben már hivatkozott fegyveres erők közös parancsnokságának megteremtéséről. A határozat előírja, hogy a szerződésben résztvevő államok védelmi képességének megszilárdítására és közösfegyvereserőinek megszervezésére vonatkozó általános kérdések megvitatására a Politikai Tanácskozó Bizottság illetékes, amely megfelelő határozatokat hoz majd.

A szerződést aláíró államok által kiállított közös fegyveres erők főparancsnokává I. Sz. Konyevet⁸, a Szovjetunió marsallját nevezték ki. A közös fegyveres erők főparancsnokának helyetteseivé a szerződésben résztvevő államok honvédelmi minisztereit vagy más katonai vezetőit nevezhetik ki, akiket megbízhattak a szerződésben résztvevő egyes államok által a közös fegyveres erők rendelkezésére bocsátott fegyveres erők parancsnokságával. A parancsnokság székhelye Moszkva lett.

A *Német Demokratikus Köztársaság* közleményében a csatlakozás legfőbb céljának a kollektív védelmet és

---

⁸ A főparancsnok személye az az Ivan Sztjepanovics Konyev volt, aki személyesen irányította a Forgószél Hadműveletet, azaz a 1956-os magyar forradalom szovjet katonai intervencióját.

Németország újraegyesítését tűzte ki. Kijelentette, hogy *„egyesített Németországot nem fogják terhelni azok a kötelezettségek, amelyeket Németország egyik vagy másik része vállalt magára az ország egyesítése előtt megkötött katonai és politikai szerződésben és egyezményekben.”*

A *Kínai Népköztársaság* nem írta alá a megállapodást, ugyanakkor külön nyilatkozatban üdvözölte és történelmi megállapodásnak minősítette azt. Meggyőződését fejezte ki továbbá, hogy *„az elmúlt értekezlet eredményei elő fogják segíteni a békeszerető országok és népek további tömörülését, és jelentős mértékben hozzájárulnak a béke és a biztonság megszilárdításához nemcsak Európában, hanem az egész világon.”*

4. Szerződés szerepe a hidegháborúban

A szerződés 36 éve alatt a NATO és a Varsói Szerződés tagállamai soha nem indítottak nyílt háborút egymás ellen Európában. Az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió, valamint szövetségeseik ugyanakkor stratégiai politikákat hajtottak végre egymás Európában való elszigetelésére, miközben a nemzetközi szintéren (koreai, vietnámi háború, kubai rakétaválság stb.) folyamatosan egymás ellen küzdöttek.

Magyarországon 1956-ban Nagy Imre kormányának a Varsói Szerződésből való kilépéséről szóló nyilatkozata eredménytelen maradt. Magyarország kilépését kimondó 1991. évi országgyűlési határozat⁹ viszont erre a nyilatkozatra

---

⁹ 41/1991. (VII. 18.) OGY határozat a Varsóban, 1955. május 14-én aláírt Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási szerződés, valamint az annak érvényessége meghosszabbításáról Varsóban, 1985. április 26-án aláírt Jegyzőkönyv hatályának megszüntetéséről szóló Jegyzőkönyv megerősítéséről

hivatkozott vissza. Az ország kilépése és a szovjet csapatok kivonulása a magyar forradalom és szabadságharc eltiprása miatt nem valósult meg. A szerződés léte ellenére az intervencióban ekkor a Varsói Szerződés tagállamai nem vettek részt: azt egyedül a Szovjetunió fegyveres erői hajtották végre.

A többnemzetiségű kommunista fegyveres erők egyetlen közös akciója a csehszlovákiai akció volt 1968 augusztusában: valamennyi szerződéses tagország, a Román Szocialista Köztársaság és az Albán Népköztársaság kivételével, részt vett az invázióban. A Német Demokratikus Köztársaság csak minimális támogatást nyújtott: a német csapatokat a csehszlovák határ előtt pár órával visszafordították és csupán néhány német katonai szakértő vett részt az akcióban¹⁰. A prágai intervenciót 1968 júliusától cseh és szovjet alkudozások előzték meg, annak ellenére, hogy Brezsnyev már 1968. március 20-án utasította a szovjet hadsereg vezérkarát, hogy kezdje meg Csehszlovákia esetleges katonai megszállása hadművelési terveinek kidolgozását¹¹. E tárgyalások során a Csehszlovák Kommunista Párt vezetői a szovjet képviselőknek megerősítették elkötelezettségüket a Varsói Szerződéssel kapcsolatban és megígérték, hogy megfékezik az "antiszocialista" tendenciákat az országban, megakadályozzák a csehszlovák szociáldemokrata párt újjáéledését, és a cenzúra magasabb szintjének újbóli bevezetésével ellenőrizték a sajtót. Viszonzásképpen a Szovjetunió beleegyezett abba, hogy visszavonja csapataikat a csehszlovák laktanyákból. Az

---

¹⁰ WILDE, Robert: How the Russians Used the Warsaw Pact, In. *ThoughtCo*, (<https://www.thoughtco.com/the-warsaw-pact-3878466>, letöltve: 2018. október 23.)

¹¹ PATAKY Iván: A Magyar Néphadsereg közreműködése Csehszlovákia 1968. évi megszállásában, In. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1997/2. szám, 355. o.

egyeztetés sorozat legfontosabb momentuma volt, hogy augusztus 3-án Pozsonyban találkoztak a Szovjetunió, Kelet-Németország, Lengyelország, Magyarország, Bulgária és Csehszlovákia képviselői és aláírták az ún. *pozsonyi nyilatkozatot*¹². A pozsonyi városházán estig tartó találkozó egy olyan aláírt nyilatkozattal zárult, amely ugyan nem hivatkozott a csehszlovákiai reformokra, hanem közös állásfoglalásban tartalmazta a nemzetközi kommunista mozgalom védelmét és megerősítését és amely sűrűn hivatkozott az amerikai "agresszióra" és a nyugatnémet "revanchizmusra". A nyilatkozat hosszasan taglalja a „szocialista államok által elért eredményeket”.

A nyilatkozat aláírásával a Varsói Szerződés tagállamai megerősítették a marxizmus-leninizmus és a proletár internacionalizmus iránti feltétlen hűségüket, valamint a burzsoá ideológiával és az összes "antiszocialista" erőkkel való szembenállásukat. A nyilatkozat szerint „az imperialista országok folyamatosan próbálják bomlasztani és gyengíteni a szocialista közösséget” és a Német Szövetségi Köztársaság küszöbön álló NATO csatlakozása további fenyegetést jelent. A nyilatkozattevők e nyilatkozattal a Varsói Szerződés iránti elkötelezettségüket kívánták megerősíteni. A tagállamok kijelentették, hogy megakadályozzák a második világháború eredményeinek felszámolását, a szocializmus eredményeinek és a „testvéri államok” szuverenitásának felszámolására irányuló szándékokat. A nyilatkozat zárógondolata szerint a „konferencia résztvevői kötelesek a nemzetközi kommunista mozgalom kohéziójának konszolidálására következetesen

---

¹²The Bratislava Meeting (továbbiakban Pozsonyi Nyilatkozat (1968)), In. Keesing's Record of World Events, 1968 augusztus, 22891. o. (<http://web.stanford.edu/group/tomzgroup/pmwiki/uploads/0346-1968-08-KS-b-EYJ.pdf>, letöltve: 2018. október 23.).

küzdeni.” A nyilatkozatot Csehszlovákia képviselője, az intervenció során elsőként eltávolított Alexander Dubček is aláírta. Valamennyi nyilatkozattevő a közös nyilatkozattal lényegében kifejezte szándékát, hogy beavatkozzon bármely Varsói Szerződés országának belügyeibe, ha „valaha is létrejön egy burzsoá rendszer, amely több, a kapitalista osztály különböző frakcióit reprezentáló politikai párt pluralista rendszere”.¹³ A pozsonyi konferencia után a szovjet csapatok ugyan elhagyták Csehszlovákia területét, de a csehszlovák határokon maradtak. A csehszlovák ígérek megvalósításának elmaradásával, 1968. augusztus 18-án Moszkvában mégis a fegyveres beavatkozás mellett döntöttek¹⁴, és szerződés tagállamai két nappal később megkezdték bevonulásukat az ismert következményekkel.

5. A szerződés utóélete

A szervezetből Albánia már 1968-ban kilépett, sőt közös munkájában már 1962-től nem is vett részt. 1990 februárjában Ivan Aboimov szovjet külügyminiszter összefoglalta a Varsói Szerződés szövetségének új alapját. Nyilatkozata szerint a Szovjetunió „olyan kapcsolatokat épít ki, amelyekkel a kelet-európai országok meggyőződhetnek arról, hogy a Szovjetunióval való kapcsolattartás nem fékezi a független fejlődés felé vezető útjukat és a Varsói Szerződés nem eszköz a szovjet hegemonia megőrzésére, hanem az európai stabilitás megőrzéséhez szükséges eszköz, amíg a közös európai otthont őrző új biztonsági struktúrák kiépülnek.”¹⁵ A külügyminiszteri

---

¹³ Pozsonyi Nyilatkozat (1968).

¹⁴ PATAKY: i. m. 356. o.

¹⁵ GATTHOFF, Ray: The Warsaw Pact Today: And Tomorrow?, In. *The Brookings Review*, 1990/3. szám, 39. o

nyilatkozat lényege tehát, hogy szövetség csak akkor marad fenn, ha tagjai úgy döntenek, hogy érdekükben áll a szövetségben maradniuk.¹⁶

1990-ben a két német állam egyesülésével a Német Demokratikus Köztársaság tagsága *ipso iure* megszűnt. Bulgária, a Cseh és Szlovák Köztársaság, Lengyelország, Románia és a Szovjetunió külügy-, illetve honvédelmi minisztere 1991. február 25-én a Budapesten aláírták a szerződés 1991. április 1-jei megszűnéséről szóló dokumentumot, majd pontosan három hónapra rá a Varsói Szerződés tagállamainak képviselői Prágában írták alá a szervezetet létrehozó nemzetközi szerződés hatályának megszüntetéséről szóló jegyzőkönyvet¹⁷.

Magyarország a szerződésből 1991. július 18-án lépett ki¹⁸. 54/1990. (VII. 3.) OGY határozat értelmében a Magyar Köztársaság és a Varsói Szerződés viszonyáról 1956. november 1-jén Magyarország Kormánya döntött, amikor kinyilvánította a Varsói Szerződésből való kilépés szándékát. Ezt a november 4-ei szovjet intervenció megakadályozta. A rendszerváltáskor szabadon megválasztott Országgyűlés az 1956-os nyilatkozatra visszahivatkozva 1990-ben pedig ismét

---

¹⁶ MACKINTOSH, Malcolm: The Warsaw Pact today, In. Survival, 1974/3. szám, 122-126. o.

¹⁷ *Varsóban, 1955. május 14-én aláírt Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási szerződés, valamint az annak érvényessége meghosszabbításáról Varsóban, 1985. április 26-án aláírt Jegyzőkönyv hatályának megszüntetéséről szóló Jegyzőkönyv megerősítéséről szóló 41/1991. (VII. 18.) OGY határozat indoklása.*

¹⁸ *41/1991. (VII. 18.) OGY határozat a Varsóban, 1955. május 14-én aláírt Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási szerződés, valamint az annak érvényessége meghosszabbításáról Varsóban, 1985. április 26-án aláírt Jegyzőkönyv hatályának megszüntetéséről szóló Jegyzőkönyv megerősítéséről, valamint a 54/1990. (VII. 3.) OGY határozat a Magyar Köztársaság és a Varsói Szerződés viszonyáról.*

kinyilvánította Magyarországnak a Varsói Szerződésből való végleges kilépési szándékát. A kilépés lehetőségét a Bécsi Konvenció 62. cikkelyére alapozza, a Varsói Szerződés-kötés körülményeinek alapvető megváltozására hivatkozva. Magyarország Kormánya a tárgyalások során először Magyarország részvételének szüneteltetését határozta el a Varsói Szerződés katonai szervezetében. Ennek lényege, hogy a Magyar Honvédség ne vegyen részt közös hadgyakorlatokon, valamint a Varsói Szerződés csapatai ne tartsanak hadgyakorlatot Magyarország területén. Ezekből a szerződésekből töröltek mindent, ami katonai beavatkozásra ad felhatalmazást vagy más módon sérti Magyarország szuverenitását.¹⁹

A kollektív védelem szükségességét felismerve végül 1999. március 12-én a Varsói Szerződés egykori tagállamai közül Csehország, Magyarország és Lengyelország, majd 2004 márciusában Bulgária, Észtország, Lettország, Litvánia, Románia és Szlovákia a NATO teljesjogú tagja lett.

Összefoglalás és következtetések

A szerződés szövegéből egyértelműen következik, hogy a prágai beavatkozásnak *nem volt a Varsói Szerződésből levezethető jogalapja*, sőt a megállapodás már a preambulumban határozottan ki is emelte a belpolitikába be nem avatkozás elvét és tagországok szuverenitásának tiszteletét.

A beavatkozást megelőző tárgyalások hónapokig tartottak, de a fentmaradt írásos dokumentumok tanúsága szerint az intervencióban részt vevő államok képviselői sosem

---

¹⁹ Magyar Köztársaság és a Varsói Szerződés viszonyáról szóló 54/1990. (VII. 3.) OGY határozat 1-4. pontja.

hivatkoztak a Varsói Szerződésben foglalt kötelezettségeikre. Sőt a beavatkozást követően sem hivatkoztak a Varsói Szerződésre, amelynek egyik oka volt, hogy a szovjet vezetés a tagállam Romániát nem kérte fel a közreműködésre²⁰.

A szerződés integráló szerepe egy szovjet irányítású, közös prágai intervenciós katonai akcióra – akár renitens tagállam ellen – mégis vitathatatlan. *A Varsói Szerződés tehát lényegében nem jogi felhatalmazást adott a prágai tavasz eltiprásához, hanem az intézményi kereteket, azaz szervezeti integrációs funkciót töltött be.*

A Varsó Szerződés általánosan hármas funkciója volt a Szovjetunió hegemoniájának megteremtése a keleti blokkban (1), irányító szerepének fenntartása a közös támadó és védekező későbbi hadműveletekben (2), valamint a folyamatos szovjet kontroll a tagállamok külpolitikájában, honvédelmében és sőt gazdaságpolitikájában (3).²¹ Ezek eredményezték, hogy a szovjet vezetés, székhely, kiképzés és gyakorlatok a szerződés alapján hozzájárultak ahhoz, hogy a kelet-európai kommunista államok a hidegháború végéig a Szovjetunió engedelmes bábjai maradjanak.

A prágai beavatkozás közvetlen mozgatórugója valójában a *pozsonyi nyilatkozat* volt, amely egyértelmű és konkrét megfogalmazása volt lényegében a *Brezsnyev-doktrínának a prágai beavatkozást közvetlen megelőzően*. A pozsonyi nyilatkozat a szocialista berendezkedés eredményeit, a nyilatkozatot tevő tagállamok kollektív védelme mellett szocialista társadalmi rendszer kollektív megőrzését is magában foglalta²².

---

²⁰ PATAKY: i. m. 357. o.

²¹ MACKINTOSH: i. m. 126. o.

²² "A testvéri pártok határozottan és határozottan kifejezik megtörhetetlen szolidaritásukat és magas fokú éberségüket az imperializmus minden

A Brezsnyev-doktrína nyilvános megfogalmazására ²³ eleve hónapokkal (1968. november 13.) a prágai tavasz eltiprását (1968. augusztus 20-21.) követően került sor. Az doktrína lényege, hogy a kommunista országok nem hagyhatták el a Varsói Szerződést (1) és a szocialista társadalmi berendezkedés pedig megkérdőjelezhetetlen (korlátozott szuverenitás) (2), akárcsak a Szovjetunió vezető szerepe (3) az ún. szocialista táborban.

E doktrínát is megelőző, valójában a Szovjetunió teljes fennállása alatt élő, mégis kevésbé ismert a szovjet ún. *korlátozott szuverenitás elve* volt. Az elv része a Brezsnyev-doktrínának, de kevesebb annál. Eredete a hagyományos bilaterális egyezményeken alapszik (t.i. a Szovjetunió hagyományosan előnyben részesítette a kétoldalú egyezményeket a multilaterális egyezményekkel szemben). A tétel magában foglalja mind az általános nemzetközi jogból, mind a szovjet marxista-leninista tanításból származó fogalmakat és különös jelentősége Szovjetunióknak a kelet-európai államokkal való kapcsolataiban, valamint az afganisztáni beavatkozásban (1979) volt. A „korlátozott szuverenitás elvének” értelmében a teljes szuverenitás csupán a kapitalista és pozitív jogrendszer sajátja, amelyet a Szovjetunió nem vehet figyelembe. Ameddig a Szovjetunió 1920 és 1968 közötti beavatkozásainak elvi célja a szocializmus terjesztése,

---

erőfeszítése és minden más antikommunista erő ellen, amely ellen gyengíti a munkásosztály és a kommunista pártok vezető szerepét. Soha nem fogják megengedni, hogy bárki ékeket verjen a szocialista államok közé vagy aláaknázza a szocialista társadalmi rendszer alapjait ... " Részlet a Pozsonyi Nyilatkozatból (1968).

²³ Az elv névadója 1968. november 13-án a Lengyel Egyesült Munkáspárt (LEMP) 5. kongresszusán ismertette a doktrína lényegét.

addig 1968 utáni cél a politikai berendezkedés megőrzése a kommunista blokkban²⁴.

A korlátozott szuverenitás elvét pedig *proletárinternacionalizmus* alapozta meg, amely szerint valamennyi állam proletárjának és dolgozóinak össze kell fognia a nemzetközi osztályegység és szolidaritás, a burzsoázia uralmának megdöntéséért, az imperializmus megszüntetéséért és a kommunizmusnak az egész világon való felépítéséért folytatott küzdelemben. A proletárinternacionalizmus térhódítása egyedül a marxizmus–leninizmus alapjain történhet. Ebből következően a szocialista országoknak kötelessége minden nemzet szabadságának és egyenlőségének, a népek együttműködésének és barátságának, a nemzetek önkéntes egyesülésének védelmezése, amely nem lehet tekintettel egyes államok szuverenitására.

---

²⁴ Lásd bővebben: Jones, Robert A.: *The Soviet Concept of 'Limited Sovereignty' from Lenin to Gorbachev: The Brezhnev Doctrine*, New York, St. Martin's, 1990, 237-257. o.

Szerzőink

Dr. Buzás Gábor r. alezredes, a Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Karának egyetemi adjunktusa

Prof. Dr. Fórizs Sándor ny. r. dandártábornok, a Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Karának egyetemi tanára

Dr. Petruska Ferenc őrnagy, a Nemzeti Közszerológálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának egyetemi tanársegédje, az MKJHT tagja.

Prof. Dr. Sallai János r. ezredes, a Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Karának egyetemi tanára